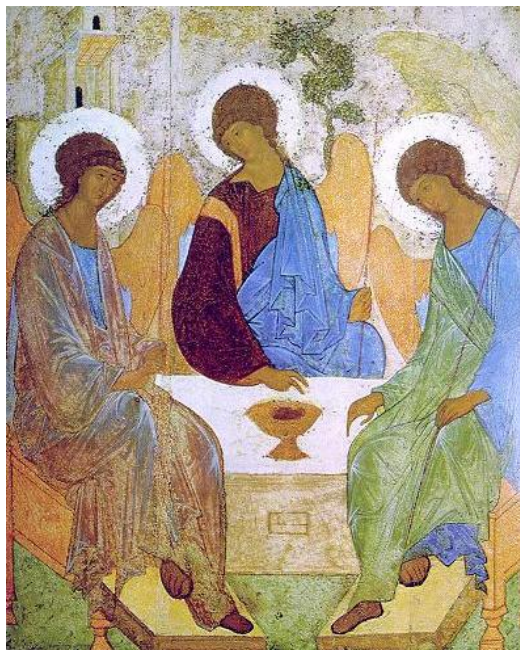

Talen naar God

Eindwerkstuk voor de opleiding Geestelijke Begeleiding Hydepark/TBI
Marieke Brouwer
Amsterdam, september 2010

Bij de voorkant: De ikoon van de beroemde Russische ikoonschilder Anton Roeblev geeft de Filoxenia (gastvrijheid) weer. De ikoon refereert aan de engelen die Abraham op bezoek kreeg en beeldt tegelijkertijd de Heilige Drie-Eenheid uit.

God de Vader (links) de Zoon (midden) en de Heilige Geest neigen hun hoofden naar elkaar toe in een stroom van altijddurende liefde. De ikoon laat een vierde plaats aan tafel open. De toeschouwer wordt uitgenodigd om aan tafel plaats te nemen en deel te nemen aan deze stroom van tijdloze goddelijke liefde.

‘Il y a des mots qui font vivre’

Trouw 22 oktober 2007: “Paul van Geest geloofde er niet meer in – hij weet nog precies wanneer dat helder tot hem doordrong: op een zaterdagochtend onder de douche. Van Geest: ‘Volgens Augustinus is God niet te kennen. Er is wel iets, maar je kunt er niets over zeggen, in tijd en ruimte bestaat God niet. Dat past bij de huidige tijd: we kunnen niets meer zeggen over God en zwijgen dan maar het Mysterie dood. Maar wat we daarmee kwijtgeraakt zijn is dat we zozeer zwijgen dat we niet meer weten dat er een geheim is. Augustinus wist dat nog wel. In enkele preken benadrukt hij dat: ‘Denk niet dat je God in woorden kunt vatten, maar weet wel dat God liefde is en dat God, als wij elkaar liefhebben, in ons oplicht: liefde is God.’”

Talen naar God	blz.1
Inhoudsopgave	2
Inleiding	4
Hoofdstuk 1. Het thema	5
1.1 Geloofstaal	5
1.2 Andere taal	5
1.3 Vraagstelling	
1.4 Opzet van het werkstuk	6
1.5 Onderzoek	6
1.6 Uitgangspunten	7
Hoofdstuk 2. Over geestelijke begeleiding	8
2.1 Geestelijke begeleiding, het model van Andriessen	8
2.1.2 De postmoderne tijd	8
2.1.3 Ervaring als uitgangspunt	8
2.1.4 Over het geestelijke, de geestelijke ruimte	8
2.1.5 Andriessen over Geestelijke begeleiding	10
2.2 Geestelijke begeleiding volgens Kees Waaijman	10
2.2.1 De lagen van omvorming	11
2.3 Mijn eigen omschrijving van geestelijke begeleiding	11
Hoofdstuk 3. Over de woorden ‘God’ en ‘de liefde van God’	14
3.1. God	14
3.2 De goddelijke werkelijkheid in de Schrift	15
3.3 De Godsnaam JHWH	15
3.4 De liefde van God. <i>Chesed</i>	16
3.5 De kernervaring van Liefde en Eenheid	18
3.6 De schepping als liefdedaad van God	20
Hoofdstuk 4. Op zoek naar andere taal. Miek Pot en Lisette Thoof	23
4.1 Interview met Miek Pot over geestelijke begeleiding en de vertaalslag	23
4.1.2 Conclusie	28
4.2 Interview met Lisette Thoof over (nieuwe) spiritualiteit en de vertaalslag	29
4.2.1 Lisette Thoof	29
4.2.2 Lisette Thoof over God in Happinez	29
4.2.3 Over haar achtergrond	29
4.2.4 Over VolZin en Happinez	30
4.2.5 Interview met Lisette Thoof	30
4.2.6 Conclusie	33
Hoofdstuk 5. Hoofdstuk 5. Spiritualiteit en nieuwe spiritualiteit. Op zoek naar andere taal in het tijdschrift Happinez	34

5.1	Het hedendaagse grond- en toverwoord: spiritualiteit	34
5.2	De nieuwe spiritualiteit	34
5.3	Het tijdschrift Happinez als onderzoeksmateriaal	36
5.3.1	Over Happinez	36
5.4.	Op zoek in Happinez naar taal voor ‘God’ en ‘de liefde van God’: Wayne Dyer	36
5.4.1	Uit een interview met Wayne Dyer in Happinez	36
5.4.2	Woorden voor ‘God’ en ‘de liefde van God’ bij Dyer	39
5.4.3	Conclusie	39
5.5.	Op zoek in Happinez naar taal voor ‘God’ en ‘de liefde van God’: Brandon Bays	40
5.5.1	‘Vrijheid van Gehechtheid’, een column	41
5.5.2	Uit een interview met Brandon Bays in Happinez	41
5.5.3	Woorden voor ‘God’ en ‘de liefde van God’ bij Brandon Bays	42
5.5.4	Conclusie	43
Hoofdstuk 6. Bevindingen		44
6.1	De woorden voor ‘God’ en ‘de liefde van God’ verzameld	44
6.2	Evaluatie van de woorden voor ‘God’ en ‘de liefde van God’	46
6.3	Om niet geheel te hoeven zwijgen	47
6.4	Het luistert nauw: aanbevelingen voor geestelijk begeleiders	48
Hoofdstuk 7. De kerkdienst als geestelijke begeleiding: christelijke geloofstaal en nieuwe spirituele taal in de praktijk		50
7.1	Inleiding: de liturgie als omvormingsproces	50
7.2	De kerstnachtdienst	50
7.3	Teksten van de kerstnachtdienst gehouden in de Oude Lutherse Kerk 24 december 2009 en toelichting bij de teksten	50
7.4	Samenvatting	57
Tot slot		58
Geraadpleegde literatuur		59

Inleiding

Op een zeker moment kreeg ik het boek van Herman Andriessen (1996) *Oorspronkelijk bestaan* in handen en toen ik het las maakte mijn hart een sprongetje: dit was misschien wel waar ik al een tijd naar op zoek was: geestelijke begeleiding! Daar zou ik me in willen verdiepen. Ik werkte al jaren als predikant maar snakte naar verdieping en doordenking van mijn eigen spiritualiteit en mijn geloofsweg. Zoekend naar plaatsen waar ik me daarin zou kunnen verdiepen en bekwamen ontdekte ik de opleidingen Geestelijke begeleiding zoals die op Hydepark en het Titus Brandsma Instituut werden aangeboden en de masteropleiding Geestelijke Leiding aan de Theologische faculteit van Tilburg. Ik koos in eerste instantie voor de opleiding in Tilburg omdat de omschrijving van de opleiding me toen het meest aansprak. De taal van de cursusomschrijving in Tilburg was in mijn ervaren direct, helder en wetenschappelijker, begrijpelijker dan die van de cursusomschrijving van het Titus Brandsma Instituut en voor mij niet beladen. De masteropleiding in Tilburg bracht me echter niet wat ik zocht: het bleef te cognitief en te weinig een zaak van het hart.

Toen stond in *Kerkinformatie* van oktober 2004 een enthousiasmerend stuk van Gideon van Dam over een nieuwe opleiding geestelijke begeleiding aan het Theologisch Seminarium Hydepark en ik gaf me op voor de tweede lichting van de opleiding. In het intakegesprek bracht ik mijn aarzelingen ter sprake: de taal van het boek van Gideon benauwde me enigszins, ik ervoer de taal als erg binnenkerkelijk en ik was op zoek naar nieuwe, onbelaste taal waarmee ik het over het christelijk geloof kon hebben met mensen die van geloof en kerk vervreemd waren geraakt of er nooit mee te maken hadden gehad. Deze mensen kreeg ik immers veelvuldig over de vloer in Amsterdam, in het Huis op het Spui, Centrum voor spiritualiteit, geloofsbeleving en levensoriëntatie, het Centrum waar ik als predikant van de Evangelisch-Lutherse Gemeente van Amsterdam leiding aan geef.

Ondanks de reserve die ik had begon ik aan de opleiding en het bleek het grootste geschenk te worden dat mij in jaren gegeven was. Ik had het gevoel eindelijk thuis te komen, te vinden waar ik zo lang onbewust naar gezocht en verlangd had. De opleiding bracht me van mijn hoofd naar mijn hart en vormt me tot op de dag van vandaag.

De vraag echter waarmee ik de opleiding instapte, bleef de vraag waarmee ik de opleiding verliet: de vraag naar nieuwe taal voor God en zijn werkelijkheid. De taal die we onderling op de opleiding spraken, de geloofstaal en die van de geestelijke begeleiding, de taal van de colleges, van de vieringen, ik leerde die opnieuw en beter verstaan en waarderen. Maar deze taal is voor mijzelf en voor mijn werk nooit helemaal volkomen passend geworden, ik ervaar die als een te krappe jas, waarvan de knopen niet meer dicht kunnen. Mijn spirituele omzwervingen in buitenkerkelijkheid, in het boeddhisme, in yogaland, in de nieuwe spiritualiteit maken dat ik nog steeds op zoek ben naar onbelaste, neutrale of nieuwe taal om over God en zijn werkelijkheid te kunnen spreken met ieder die op mijn pad komt, gelovig of ongelovig, kerkelijk of buitenkerkelijk, agnost of nieuwe spiritueel.

En zo werden thema en titel duidelijk van mijn eindwerkstuk: *Talen naar God*.

Hoofdstuk 1. Het thema

1.1 Geloofstaal

Uit eigen ervaring weet ik hoe vervreemdend en bevreemdend geloofstaal kan zijn, hoe moeilijk te verstaan. Zelf ben ik jarenlang buitenkerkelijk geweest omdat ik de geloofstaal, die mij vanuit mijn gereformeerde opvoeding zeer vertrouwd was, niet meer begreep. Dat wil zeggen: ik begreep niet meer waar woorden als God of Heilige Geest op sloegen, naar welke ervaarbare werkelijkheid ze verwezen.

Het was voor mij een proces van jaren om christelijke geloofswaarden zoals God, de liefde van God, Christus als zoon van God, genade, barmhartigheid, zonde, bekering, opstanding, Heilige Geest ook werkelijk te ervaren en van nieuwe betekenis te voorzien.

Ik vond de weg naar mijn eigen traditie en geloofstaal uiteindelijk terug via de omweg van het boeddhisme (door o.a. de boeken van Han de Wit) en door auteurs als Eugen Drewermann met zijn dieptepsychologische benadering en Willigis Jäger (zenmeester en benedictijner monnik.)

Mijn ervaring en die van anderen is dat geloofstaal voor velen vaak een geheimtaal (geworden) is, die niet meer gesproken en verstaan wordt en die vervreemdend kan werken.

Het zoeken naar nieuwe taal waarmee ik als predikant en als geestelijk begeleider kan spreken over God, Christus, het Koninkrijk der hemelen en andere kernbegrippen van het evangelie, houdt me al jarenlang bezig. Hoe spreek ik daarover met mensen die een aversie hebben gekregen tegen de kerk en de geloofstaal en welke woorden kan ik vinden om met mensen die geen christelijke achtergrond hebben en de geloofstaal niet spreken, in gesprek te gaan over hun religieuze of transcendentale ervaringen? Het Huis op het Spui, het Centrum voor spiritualiteit van de Evangelisch Lutherse Gemeente waar ik leiding aan geef, heeft al 25 jaar de opdracht om randkerkelijken, mensen die vervreemd zijn geraakt van het geloof waarmee ze opgevoed werden en onkerkelijke zinzoekers te bereiken. Essentieel blijkt in de contacten dan de taal die gesproken wordt. Vooral bij mensen die zich afgewend hebben van het geloof waarmee ze opgevoed zijn bestaat een grote weerstand tegen woorden als God, genade, verlossing etc. Ze zijn beladen met slechte herinneringen en gevoelens van teleurstelling, boosheid, afkeer etc. Van een predikant mag dan worden verwacht dat hij of zij probeert aan te sluiten bij de taal die de ander hanteert als het over zijn of haar spiritualiteit gaat en zo nodig in staat is nieuwe taal aan te reiken om het Onzegbare te verwoorden.

1.2 Andere taal: poëzie en film

Poëzie blijkt mij taal te geven om God en zijn werkelijkheid ter sprake te brengen, taal die mensen aanspreekt, waarin ze zich kunnen vinden en herkennen. In poëzie lichten vaak het Onuitsprekelijke en zijn werkelijkheid op, het verlangen of geraakt zijn door God. Gedichten zijn vaak heel spiritueel, zonder dat de traditionele geloofstaal gebruikt wordt. Al vele jaren worden in het Huis op het Spui middagen georganiseerd waarin gezamenlijk gedichten gelezen worden onder de titel: *Gedichte gebeden, gebeden gedichten*. Zo kunnen we over God/ het Geheim met elkaar in gesprek gaan zonder dat de taal teveel weerstand oproept of onbegrijpelijk is. We lezen gedichten van Vasalis, Co Jellema, Hans Andreus, Anton Ent en vele anderen. In dit werkstuk val ik meer dan eens terug op poëzie om het Onuitsprekelijke enigszins te kunnen verwoorden.

Hetzelfde geldt voor films. Een goede film kan ons mateloos boeien en bezighouden; ze vertelt een verhaal en drukt ervaringen en gevoelens uit. Ze werkt op onze verbeelding en op onze emoties, omdat film over de kleine en grote vragen van het leven gaat. Deze vragen en thema's zijn niet zelden religieus van aard; denk aan thema's als liefde en haat, angst en verlangen, schuld en verlossing, goed en kwaad, zin en zinloosheid.

Zoals filmmaker Jean-Luc Godard het uitdrukte: 'Film is de meest religieuze van alle kunsten, omdat ze de mens voor de essentie van de dingen plaatst.' Een goede film houdt ons een spiegel voor en nodigt ons zo uit tot een gesprek met onszelf en met anderen.

1.3 Vraagstelling van dit werkstuk

Welke taal gebruiken mensen die niet de christelijke achtergrond hebben, die niet vertrouwd zijn met de geloofstaal, voor hun ervaringen met de Onzegbare, met God, het Mysterie? De christelijke geloofstaal wordt door het overgrote deel van de Nederlanders niet meer gesproken, of omdat men er niet mee groot geworden is, of omdat men een uitgesproken weerzin ontwikkeld heeft tegen christelijke taal omdat die te beladen en betekenisloos is geworden, niet meer verstaan wordt. Welke taal, welke woorden gebruiken mensen dan wel om hun ervaringen met het Geheim dat we God noemen aan te duiden? Kan ik die taal herkennen, verstaan, hanteren als geestelijk begeleider om mensen dichterbij het Geheim te brengen, het geheim van hun leven, hun ziel, hun oorsprong en bestemming?

1.4 Opzet van het werkstuk

Om me enigszins te beperken koos ik de woorden 'God' en 'de liefde van God' om te onderzoeken welke talen mensen daarvoor gebruiken, zowel in de traditie als in de moderne tijd. Ik koos deze woorden en begrippen omdat ze de kern van de christelijke traditie behelzen. Maar alvorens naar andere woorden voor God en de liefde van God te kunnen gaan speuren, leek het me zinvol om eerst nog eens in kort bestek in te gaan op de inhoud van deze woorden in de christelijke traditie en voor mijzelf te verwoorden wat daarvan de kern is. Daarbij beschrijf ik eerst wat geestelijke begeleiding is of zou kunnen zijn (hoofdstuk 2). Vervolgens verken ik de traditionele betekenis van de woorden 'God' en 'de liefde van God' in hoofdstuk 3.

Ik ga op zoek naar andere taal in twee uitvoerige interviews met respectievelijk Miek Pot en Lisette Thooft (hoofdstuk 4).

Vervolgens verken ik in paragraaf 5.1. en 5.2 het verschijnsel 'nieuwe spiritualiteit' en ga in het tijdschrift *Happinez* op zoek naar andere woorden voor 'God' en 'de liefde van God' (hoofdstuk 5). Daarna worden in hoofdstuk 6 mijn bevindingen beschreven en doe ik op grond van mijn onderzoek een aantal aanbevelingen voor geestelijke begeleiding. In hoofdstuk 7 laat ik aan de hand van de teksten van een kerstnachtdienst, gehouden in 2009 in de Oude Lutherse Kerk, zien hoe ik mijn bevindingen probeer te verwerken, hoe ik op zoek ben naar nieuwe taal om het geheim van het goddelijke te verwoorden.

1.5 Onderzoek

Waar wordt over existentiële en transcendente ervaringen en over spiritualiteit gesproken in een taal die niet specifiek christelijk is? Het tijdschrift *Happinez* lijkt een goede vindplaats voor nieuwe spiritualiteit die verwoord wordt in een niet christelijke taal. Blijkbaar wordt in *Happinez* succesvol een taal gebezigd voor spiritualiteit die zeer veel mensen aanspreekt, getuige de oplagen en de populariteit van dit magazine.

In *Happinez* ging ik op zoek naar andere omschrijvingen voor 'God' en 'de liefde van God.' Daarnaast hield ik twee vraaggesprekken, met Miek Pot en met Lisette Thooft, omdat ik nieuwsgierig was naar hun bevindingen als het gaat over geloofstaal en haar bruikbaarheid en over nieuwe spiritualiteit en haar taal. Het probleem van de onbruikbare traditionele taal wordt ook door hun onderkend. In het interview met Miek Pot blijkt dat ook zij de ervaring heeft dat de christelijke geloofstaal niet meer wordt verstaan en zelfs weerstand oproept. Miek Pot studeerde ooit geschiedenis en trad in in een Kartuizerorde, waar zij 12 jaar verbleef. Na een verlichtingservaring trad zij uit en zij biedt nu geestelijke begeleiding aan en cursussen

contemplatie. Zij gebruikt bijvoorbeeld termen uit de Neuro-Linguïstisch Programmeren om over religieuze ervaringen te spreken.

Lisette Thooft is redacteur bij Volzin en schrijft ook voor Happinez en andere nieuwe spiritualiteitbladen. Zij heeft een New Age-achtergrond.

Mijn vraagstelling luidt dus kort samengevat:

Welke taal, welke woorden worden in de nieuwe spiritualiteit gebruikt om God en de liefde van God te beschrijven? En kan ik daar als geestelijk begeleider iets van leren, zijn deze woorden bruikbaar voor mij?

1.6 Uitgangspunten en vooronderstellingen

In dit werkstuk hanteer ik de volgende uitgangspunten en vooronderstellingen:

* De Geest Gods waait waarheen Hij wil en waait ook in de nieuwe spiritualiteit.

* Geestelijke begeleiding moet ik ook kunnen geven aan mensen die niet de christelijke geloofstaal spreken en verstaan. God/Het Geheim werkt in al zijn mensen, christelijk of niet. God gaat met ieder mens een weg, of dit nu door hem of haar herkend wordt of niet.

*De opleiding Geestelijke Begeleiding beweegt zich in het christelijke taalveld en het vraagt een vertaalslag om geestelijke begeleiding te geven aan mensen die niet de traditionele geloofstaal spreken of daarvan losgeraakt zijn.

Hoofdstuk 2. Over Geestelijke Begeleiding

Er bestaan verschillende opvattingen over wat geestelijke begeleiding is en veel definities, omschrijvingen en modellen. Het meest richtinggevend zijn voor mij het model van Herman Andriessen en dat van Kees Waaijman gebleken; het laatste is het model waarin ik ben ingewijd door de opleiding Geestelijke Begeleiding.

2.1 Geestelijke Begeleiding volgens Herman Andriessen

2.1.2 De postmoderne tijd

Andriessen was werkzaam aan het Instituut voor praktische theologie in Mainz. Hij blijkt in *Oorspronkelijk Bestaan* door K. Rahner, Simone Weil en C. G. Jung geïnspireerd te zijn, alsook door Saint-Exupery en E.H. Erikson. Hij staat in de christelijke traditie met zijn opvattingen over geestelijke begeleiding; hij noemt ook de woestijnvaders en andere mystici, maar beperkt zich daartoe niet. Hij refereert bijvoorbeeld ook aan het boeddhisme.

Deze brede blik en insteek spreken mij aan en met name het feit dat hij de godloze en vrijwel traditeloze postmoderne wereld waarin we leven als uitgangspunt neemt. 'De vraag naar de existentiële, religieuze en gelovige levenszin is opnieuw een queeste geworden' stelt hij, 'een door iedereen gedeelde traditie is daarbij niet meer voorhanden' (Andriessen 1996, blz. 11). Dit is de werkelijkheid waarin we leven en waarmee een geestelijk begeleider te maken heeft. Dit is de werkelijkheid waarin ik mijn werk doe als predikant van het Huis op het Spui in Amsterdam.

De inzet van Andriessen is, om in deze 'godloze' wereld toch te zoeken naar wegen om het 'Geheim', het 'meer', het geestelijke op het spoor te komen, aan te wijzen en te benoemen. Hij gebruikt in zijn boek nadrukkelijk nauwelijks 'gelovige' taal, meer algemene en meer neutrale begrippen als: geheim, het 'meer' 'het geestelijke', het 'Geheim'. Zijn boek is daarom zeer bruikbaar en inspirerend als je niet alleen met christelijke gelovigen maar ook met gesecculariseerde mensen werkt, die wel een notie hebben van het 'meer', het geheim.

Belangrijk vind ik ook de grote nadruk op het belang van kunst. Kunst immers beeldt de geestelijke wereld af en maakt het onzichtbare zichtbaar. Dit sluit ook aan bij het werken met poëzie en film, zoals ik dat al een tijdlang doe.

2.1.3 Ervaring als uitgangspunt

Zijn uitgangspunt is dat (persoonlijke) ervaring centraal moet staan in geestelijke begeleiding en dat een geestelijk begeleider daarbij moet aanknopen. Veel meer dan vroeger zijn wij op onze eigen ervaring aangewezen. Wij leven in een verzelfstandigde wereld en godloze wereld. Geloof en godsdienst, het zoeken naar zin en bestemming zijn persoonlijke en individuele aangelegenheden geworden. Met K. Rahner stelt Andriessen dat het denken over geloof en godsdienst bij de menselijke *ervaring* in het leven van alledag moet beginnen, wil het in deze cultuur nog wortel kunnen schieten. De geestelijke bestemming kan alleen worden ontdekt in de concrete wereld waarin wij leven.

2.1.4 Over het geestelijke/ de geestelijke ruimte

Ook in onze tijd doen mensen ervaringen op met het geestelijke. De geestelijke ervaring is de ervaring van het Geheim, zo neemt Andriessen van K. Rahner over, het Geheim dat als kenmerk heeft dat het er altijd is geweest en er altijd zal zijn, dat wij ervaren als absolute oorsprong van onszelf en alle dingen, en dat ons bevattingsvermogen te boven gaat. Wij kunnen niet over het geheim beschikken, maar wel zijn werking ervaren. Van het geestelijke, het geheim gaan leiding

en richting uit. Geestelijke begeleiding wil mensen binnenvoeren in dit (levens)geheim en deze geestelijke dimensie.

Wat geestelijk is hangt niet zozeer van de inhoud af; alles wat zich in het leven voordoet kan ter sprake komen. Alles kan geestelijk worden verstaan en met alles kan op een geestelijke manier worden omgegaan. In geestelijke begeleiding gaat het erom de concrete dingen in het leven te *doorschouwen*, dat wil zeggen ze in verband te brengen met de dimensies van *bestaan, zijn, religiositeit en geloof*. De dagelijkse dingen worden zo geplaatst in het perspectief van oorsprong, roeping en bestemming.

Dit 'meer', Geheim, geestelijke, kent zoals gezegd de volgende dimensies:

a: *de dimensie van het bestaan*

b: *de dimensie van zijn*

c: *de dimensie van het religieuze: religiositeit*

d: *de dimensie van het christelijk geloof*

Ad a: Deze dimensie betreft de verwondering over en het mysterie en de grondeloosheid van het bestaan. Het leven, ons bestaan, dat van andere mensen, de dingen, de natuur, de dood, het universum etc. worden ervaren als een geheimzinnig raadsel. In de bestaanservaring overstijgen wij onszelf zonder te weten waarvandaan of waar naar toe. Een illustratie van deze ervaring wordt mijns inziens verwoord in het volgende gedicht van Guillaume van der Graft:

Waarheen

Zonder te weten waarheen het beweegt

Zonder te weten waarheen

Vallen de appels en rijst het deeg

Zonder te weten waarheen

Waaien de dagen en slaat de tijd

Zonder te weten waarheen

Worden de mensen uitgeluid

Zonder te weten waarheen

Ad b: Men blijft over het algemeen niet staan in de bestaanservaring, maar zoekt ook de zin ervan. De zinvraag komt doorgaans op in situaties van crisis, verlies, dreiging, ziekte en dood. Maar ook vreugde, dankbaarheid, erotiek, liefde en vrede voeren naar de zinvraag. De vraag naar geldige zin is een geestelijke vraag die hoogst actueel is: er is een enorm veld van (nieuwe) spiritualiteit ontstaan dat aan deze vraag tegemoet komt en waarop van alles wordt aangeboden: reïncarnatie, astrologie, Tarot, hoger bewustzijn, meditatie etc.

Ad c:

'De ervaring van het bestaan en de zoektocht naar zin kunnen ons op het spoor zetten van een werkelijkheid die ons te boven gaat.' (Andriessen, blz. 31) Religie betreft deze werkelijkheid die ons te boven gaat. Het is een ervaring van: er moet toch iets zijn, iets meer zijn. Het is de ervaring van het mysterium *tremendum et fascinatum*, van het numineuze.

In de religieuze ervaring spelen ervaringen van verwondering, eerbied, van het heilige, dankbaarheid, tijdelijkheid en eeuwigheid en onbegrijpelijkheid een belangrijke rol.

Ad d: In deze dimensie gaat het specifiek om het christelijk geloof (waarin ook alle voornoemde dimensies aanwezig zijn).

Het onderscheiden van deze vier dimensies/aspecten is voor mijn praktijk als predikant en geestelijk begeleider erg verhelderend. Geestelijke begeleiding beperkt zich niet tot de begeleiding van mensen met betrekking tot de christelijke dimensie, maar betreft ook de bredere en niet specifiek christelijke dimensies van de existentiële vragen en religieuze ervaringen.

2.1.5 Andriessen over geestelijke begeleiding

Andriessen geeft geen duidelijke definitie maar schrijft over geestelijke begeleiding:

*In geestelijke begeleiding gaat het erom de concrete dingen in het leven te *doorschouwen*, dat wil zeggen ze in verband brengen met de dimensies van *bestaan, zin, religiositeit en geloof*. De dagelijkse dingen worden zo geplaatst in het perspectief van oorsprong, roeping en bestemming.

*Ook de levensweg moet in geestelijke begeleiding zo beschouwd worden. De levensweg kan worden onderscheiden in een exterieure en interieure kant:

Exterieur: deze gaat over de objectieve ontwikkeling (levensfasen, crises etc.) en de feitelijke gebeurtenissen, ontmoetingen, gesprekken etc.

Interieur: deze gaat over de levensloop zoals die door iemand wordt ervaren. In het vertellen van het levensverhaal reconstrueren mensen de gebeurtenissen tot hun eigen actuele verhaal (vgl. de religieuze autobiografie). Hierin wordt de weg tot persoonlijke ervaring.

*Voorwaarde voor geestelijke ervaring is een actieve ontvankelijkheid; daarin zien we een ‘meer’ (dit begrip meer is ontleend aan Simone Weil) in de dingen en onszelf.

*Geestelijke begeleiding kan er dus toe bijdragen dat er geestelijke ruimte kan ontstaan. Zij kan slechts voorwaarden voor het geestelijke scheppen, want over het geestelijke kunnen we niet beschikken, de Geest wordt *ontvangen*. De geestelijk begeleider weet daarom niet wat God met de ander voorheeft. Het past dan ook niet om leerdoelen te formuleren; belangrijker is het de richting te onderscheiden.

*Geestelijke begeleiding bevordert de eigen oorspronkelijkheid, het eigen geheim.

2.2 Geestelijke begeleiding volgens Kees Waaijman

In mijn opvatting van wat geestelijke begeleiding is ben ik mede gevormd door de opvattingen over geestelijke begeleiding zoals ik die in de opleiding aan het Titus Brandsma Instituut heb leren kennen. Geestelijke begeleiding in de Karmelitaanse traditie wordt in de folder van het Titus Brandsma Instituut over geestelijke begeleiding kortweg omschreven als: ‘Begeleiding van iemand in zijn of haar relatie met God.’ Waaijman omschrijft geestelijke begeleiding, die een vorm van mystagogie is, onder meer als: ‘In de mystagogie (...) wordt de reeds aanwezige beleving doorzichtig gemaakt tot op de ervaring van het mysterie, het geheim dat God is’. (Waaijman 2000, blz. 858, citaat van M. Plattig). ‘Mystagogie laat mensen binnen de context van hun biografische ervaringen opmerkzaam worden op de verborgen aanwezigheid van de onbegrijpelijke God en de werking van zijn Geest: als transcendente oorsprong en grond, als horizon en doel van de levensgeschiedenis van de enkeling en van de mensheidsgeschiedenis. Zij maakt een geloofsproces van ontdekkend leren gaande, waarin God zich zelf als heil van de mensen tot ervaring kan laten worden.’ (Waaijman 2000, blz. 858, citaat van W. Simon)

En ten slotte vat hij geestelijke begeleiding samen in zijn definitie: ‘Geestelijke begeleiding is een betrekking tussen twee of meer personen, waarin (1) de begeleide in zijn betrokkenheid op de goddelijke werkelijkheid centraal staat; de begeleide met zijn groeimogelijkheden, ambivalenties, gehechtheden en ontsnappingsmogelijkheden, zich vrijwillig begeeft in de begeleidingssituatie om zich daar te openen en aan te laten spreken, dit met het oog op zijn zoektocht naar God, die gaandeweg wegvoert uit conditioneringen; dit zoekproces vergt onderscheiding en inzet, maar in

werkelijkheid is het God zelf die leiding geeft aan het zoeken; waarin (2) de begeleider zich in zijn betrokkenheid op de goddelijke werkelijkheid als instrument van bemiddeling beschikbaar stelt; in zijn presentie spelen de eigen ervaringen met betrekking tot het zoeken naar God, zij het met de grootste prudentie, mee; met name de contemplatieve momenten hierin zijn van belang, omdat zij richtinggevend zijn voor de begeleide, in termen van onderscheiding, luisteren, spreken en confrontatie.’ (Waaijman 2000, blz. 881)

2.2.1 De lagen van omvorming

‘God schiep de mens naar zijn beeld en tot zijn gelijkenis’ (Genesis 1: 26). Tussen beeld en gelijkenis strekt zich de spirituele weg uit. Op de spirituele weg vinden er in mensen omvormingsprocessen plaats waardoor een mens op diverse bewustzijnslagen omgevormd wordt en meer en meer gaat lijken op de Onuitsprekelijke zelf. Geestelijke begeleiding tracht de verschillende lagen en overgangsmomenten daartussen te herkennen en te onderscheiden.

Waaijman (o.c. 2000, blz. 452 vv.) onderscheidt in dit omvormingsproces vijf lagen die ik hier slechts wil noemen:

De omvorming in schepping: omvorming van het niet-zijn naar zijn in de schepping van de mens door God. De mens beseft dat hij geschapen is, het leven om niet gekregen heeft, slechts bestaat bij de gratie van God.

De omvorming in herschepping: de omvorming van misvormd zijn naar hervorming in de herschepping van de mens door God. De mens bekeert zich, richt zich op God en draait weg van zijn zelfgenoegzaamheid en zelfbetrokkenheid.

De omvorming in gelijkvormigheid: de gelijkvormigwording van de mens met een godmenselijk omvormingsmodel, dat binnenvoert in de goddelijke werkelijkheid. Men oriënteert zich in alle mogelijke opzichten op een spiritueel voorbeeld, een leraar, een model, bijv. Christus en maakt zich dat model eigen in denken, voelen, beleven etc.

De omvorming in liefde. Daarbij wordt de ziel in God binnengevoerd, terwijl God zijn intrek neemt in de ziel. Men gaat op in de goddelijke liefde en valt daarmee samen.

De omvorming in heerlijkheid. Deze wacht ons na het leven, maar de omvorming in liefde bevat daar reeds een schets van. De ziel gaat over in God, na de (mystieke) dood.

De liefde van God speelt zich op alle lagen af, maar met name in de laag van de omvorming in liefde.

2.3 MIJN EIGEN OMSCHRIJVING VAN GEESTELIJKE BEGELEIDING

Mijn omschrijving van geestelijke begeleiding knoopt aan bij de noties van Andriessen en Waaijman. Van Andriessen neem ik de notie over dat geestelijke begeleiding betrekking heeft op de dimensies van bestaan, zin, het religieuze en het christelijk geloof, en dat de geestelijke ervaring de ervaring is van het Geheim. Ook Waaijman noemt de ervaring van de goddelijke werkelijkheid de ervaring van het geheim in de formulering: ‘In mystagogie wordt de reeds aanwezige beleving doorzichtig gemaakt tot op de ervaring van het mysterie, het geheim dat God is.’

Ik citeer hieronder mijn omschrijving van geestelijke begeleiding zoals die in het programmaboekje van het Huis op het Spui en de website staat en geef in die tekst ook een korte definitie:

‘Het Mysterie, het geheim dat God is...

Het leven is een geheim. Dat wij, de bloemen, dieren, sterren en planeten bestaan, dat alles bestaat, is een diep geheim. Wij zijn er; de schepping is er; maar we hadden er evengoed niet hoeven zijn. Iets of Iemand heeft ons, en de schepping, in het leven geroepen, het leven gegeven. We noemen dat mysterie waaruit alles en iedereen voortkomt en in wie alles bestaat: God. Of we noemen dit mysterie: het Absolute, Bron, Licht, het Zijn, the Field, het Zelf, het Al, het Universum etc. Woorden schieten voor deze werkelijkheid tekort. Het is die onuitsprekelijke diepste werkelijkheid die wij soms ervaren, die ons draagt, leidt en omvormt, naar wie ons diepste verlangen uitgaat en die onze bestemming is. Diep in onze ziel voelen wij ons met dit geheim verbonden. Wij zijn geschapen naar Gods beeld en tot Zijn gelijkenis, bestemd om meer en meer op de Onuitsprekelijke te gaan lijken, te gaan lijken op God die onvoorwaardelijke liefde is, zegt de Schrift.

Het is dit besef, dit geloof en deze ervaring, waarop geestelijke begeleiding zich richt.

Geestelijke begeleiding, een definitie

De traditie van geestelijke begeleiding begon ooit bij de woestijnmonniken in de eerste eeuwen na Chr., die door gelovigen opgezocht werden voor geestelijke raad en richting op de geestelijke weg. In de kloosters werd het gebruikelijk om voor je geestelijk leven een begeleider te hebben, een gids die zelf ook die weg en wat daarbij komt kijken uit eigen ervaring kent. De diverse kloostergemeenschappen ontwikkelden eigen accenten en methoden in de geestelijke begeleiding; daarvan was dan ook niet één enkele definitie te geven. Ook tegenwoordig wordt geestelijke begeleiding verschillend omschreven.

Mijn eigen omschrijving van geestelijke begeleiding is: geestelijke begeleiding is het begeleiden van mensen op hun spirituele of geestelijke weg, waarbij deze begeleiding is gericht op de eigen spirituele zoektocht, het bewust worden en ervaren van de onuitsprekelijke goddelijke werkelijkheid zoals die zich manifesteert in het leven van de begeleide.

De begeleiding bestaat doorgaans uit gesprekken die over een langere tijd gevoerd worden.

In de geestelijke begeleiding kan alles wat in ons leven speelt aan de orde komen: relaties, werk, opvoeding, teleurstellingen, verwachtingen en verlangens, vreugde en verdriet, je schaduwzijden, etc. De oriëntatie van de geestelijke begeleiding hierin is altijd de vraag: wat brengt mij (en de wereld) in deze situatie dichterbij God, wat brengt mij dichterbij Degene of Datgene waar het werkelijk om gaat? Of, nog weer anders geformuleerd: kan ik God bespeuren in een bepaalde situatie en kan ik onderscheiden wat dat betekent voor me? Geestelijke begeleiding gaat dus niet om het oplossen van problemen, maar om het zoeken naar de dieptelaag van ons leven, om het luisteren naar onze ziel en haar bewegingen. Het gaat om onze ziel waarin het verlangen naar God leeft en waar zijn stille stem spreekt, en om Zijn aanwezigheid in ons leven te ontwaren en zelf te groeien in liefde.

Waarom geestelijke begeleiding?

Geestelijke begeleiding is in de protestantse traditie niet erg gangbaar; zelfs in de opleiding theologie is er weinig oog voor.

In onze tijd bestaat daaraan echter zowel bij predikanten als gelovigen meer en meer behoefte: veel vanzelfsprekendheden en zekerheden in het kerkelijke- en geloofsleven zijn weggefallen; naast het christendom is er de invloed van het boeddhisme, van de Islam, van nieuwe vormen van spiritualiteit etc. We moeten zelf op zoek naar persoonlijke antwoorden op geloof- en levensvragen, naar bronnen die ons geloof en onze spiritualiteit voeden, naar eigen manieren om aan ons spirituele leven en ons verlangen naar God vorm te geven. De behoefte aan geestelijke begeleiding komt voort uit verlangens en vragen als:

- Je wilt luisteren naar het verlangen in de ziel
- Je vraagt je af hoe je kunt bidden of mediteren, hoe spiritualiteit meer een deel van je dagelijkse leven kan worden
- Wat zijn je eigen ervaringen met God, Zijn Aanwezigheid of Afwezigheid in je leven
- Wat is de betekenis van je leven, wat is je roeping
- Je wilt de diepere betekenis onderzoeken van de gebeurtenissen in je leven
- Je wilt een richting vinden in je leven die bij je past; je wilt worden wie je ten diepste bent
- Je wilt je persoonlijke relatie met God bespreken
- Je zoekt ondersteuning bij moeilijke beslissingen of in moeilijke periodes
- Je wilt bevrijd worden van wat niet meer past.

Dat alles is een lastige opgave, waarbij iemand die zelf een spirituele weg al zoekend gegaan is en gaat, een onmisbare gids kan zijn. De traditie leert dat je in je eentje op de geestelijke weg gemakkelijk verdwaalt: je komt jezelf en je schaduwkanten tegen; juist in onze spiritualiteit zijn wij geneigd om ons eigen belang te dienen; onze weg kent behalve vreugdevolle perioden ook dorre tijden en daarbij ook de nodige hindernissen en valkuilen die je zelf niet onderkent. Een geestelijk begeleider kan die helpen onderscheiden, om georiënteerd te blijven op datgene wat dichter bij God brengt.

Je hoeft geen gelovige te zijn om behoefte te hebben aan begeleiding op je spirituele pad. Bestaansvragen, de vraag naar de zin van gebeurtenissen komen vroeg of laat bij iedere mens op. Je wordt geraakt door het mysterie van het leven en het onzegbare geheim dat anderen de goddelijke werkelijkheid noemen. God heeft vele namen en raakt ons niet alleen in stilte, gebed en meditatie, in de liturgie en door de Bijbel, maar ook door kunst, muziek, poëzie en literatuur en in de natuur. We ervaren het goddelijke, het transcendente, in de gebeurtenissen in ons leven, in het contact met anderen, in ons hart.

Wat mag u verwachten van een geestelijk begeleider?

Van iemand die u vraagt om u geestelijk te begeleiden mag u kennis, inzicht en ervaring op de geestelijke weg verwachten, waardoor zij in staat is te onderscheiden waar het op aankomt. Daarnaast heeft zij ook de nodige psychologische kennis. Zij heeft een eigen 'spirituele praktijk', waarin zij ruimte maakt voor stilte, meditatie en gebed en zij ontvangt zelf ook geestelijke begeleiding. Zij biedt een gastvrije ruimte waar uw hoogst eigen spirituele weg centraal staat; zij verheldert en bevordert uw bewustzijn van de oorspronkelijke geraaktheid door het geheim dat God is en helpt uw groei in uw betrokkenheid op het goddelijke te ontwikkelen; zij luistert betrokken en kritisch, maar is tegelijkertijd doordrongen van het besef dat zij niet de eigenlijke geestelijk begeleider is, maar de Onuitsprekelijke zelf die in ons werkt.

Eigen inzet

Geestelijke begeleiding is niet vrijblijvend: van degene die geestelijke begeleiding vraagt, mag verwacht worden dat hij zich op de gesprekken voorbereidt en dat hij bereid is het avontuur aan te gaan van de ontmoeting met zichzelf, met God en met de geestelijk begeleider.'

Hoofdstuk 3. Over de woorden ‘God’ en ‘de liefde van God.’

In dit hoofdstuk wil ik nader ingaan op het woord ‘God’ en de woorden ‘de liefde van God’. ‘God’ en ‘de liefde van God’ zijn de grondwoorden, de grondbegrippen bij uitstek in de christelijke traditie, zijn de kern van de Schrift, van het evangelie van Christus. Om andere taal voor God en de liefde voor God te kunnen herkennen en spreken, moet ik eerst zo duidelijk mogelijk omschrijven wat ik onder deze woorden versta, of liever: waar ik aan denk bij de woorden ‘God’ en ‘de liefde van God’. Dat betekent dat mijn nadenken over en omschrijven van wat de Onuitsprekelijke zou kunnen zijn een sterk subjectief karakter heeft, en daardoor veel weg heeft van een belijdenis. Dat is zelfs wenselijk, want vanuit spiritueel oogpunt is het niet mogelijk om over God te spreken zonder betrekking, zonder subjectiviteit.

3.1 God

Het is vermetel om in een paragraafje iets te willen zeggen over God, het mysterie dat ons ten ene male te boven gaat en waar we met ons gebrekkig kenvermogen niet bij kunnen.

Al eerder werd God, het goddelijke door anderen en mijzelf aangeduid met de woorden Mysterie en Geheim.

God is het mysterie waaruit alles en iedereen voortkomt en in wie alles bestaat. Woorden schieten voor deze werkelijkheid tekort. Het is de onuitsprekelijke diepste werkelijkheid die wij soms ervaren, die ons draagt, leidt en omvormt, naar wie ons diepste verlangen uitgaat en die onze bestemming is. Diep in onze ziel voelen wij ons met dit Geheim verbonden. Wij zijn geschapen naar Gods beeld en tot Zijn gelijkenis, bestemd om meer en meer op de Onuitsprekelijke te gaan lijken, te gaan lijken op God die onvoorwaardelijke liefde is, zegt de Schrift.

Weinigen zeiden het beter dan Gregorius van Nazianze (329/30 – 390 na Chr.)

Gij, alles voorbij

*O Gij, alles voorbij,
hoe u anders noemen?*

*Hoe kunnen woorden u prijzen:
Gij die door geen woord te zeggen zijt.
Hoe kunnen gedachten u bereiken,
Gij die door geen denken te grijpen zijt.*

*Gij, Enige, Onuitsprekelijke,
alwat gezegd wordt komt van U.
Gij, Enige, Onkenbare,
alwat gekend wordt komt van U.*

*Alwat spreekt en alwat niet spreekt, prijst u.
Alwat denkt en alwat niet denkt, eert u.
Hunkeringen overal, barensweeën overal,
alles reikbalst naar U, alles bidt tot U,
terwijl al wat uw geheim doorgrondt
een lied vol stilte zingt.*

*Bij U alleen blijft alles bewaard,
op U hoopt alles,*

*Gij zijt het doel van alles
Gij zijt één
Gij zijt alles
Gij zijt niemand
Gij zijt geen een
Gij zijt niet alles.
O Gij die alle namen draagt
Hoe zal ik U noemen?
Gij Enige Onnoembare
Welke hemelgeest dringt door
tot het bovenste wolkendek?
Wees mij genadig,
O Gij alles voorbij.
Hoe U anders bezingen?*

(uit: J. Streng, *Voorbij het denken. Verkenningen in de westerse mystiek*, Baarn 1982, p. 62-63.)

3.2 De goddelijke werkelijkheid in de Schrift

‘Waar God verschijnt in zijn heiligheid en grootheid wekt hij ontzag.’ (Waaïjman 2000, blz. 315) God blijkt een ontzagwekkend Geheim. Verhalen die het onuitsprekelijke en ontzagwekkende van de goddelijke werkelijkheid vertellen zijn legio. Men denke bijvoorbeeld aan Mozes die zijn gezicht bedekt wanneer God hem verschijnt bij de brandende braamstruik omdat hij vreesde God te zien (Exodus 3: 6). Elia omhult zijn gelaat (1 Koningen 19) als hij het gefluister van een zachte bries hoort. In het Nieuwe Testament zijn het bijvoorbeeld de herders die, geconfronteerd met de goddelijke werkelijkheid, het stralende licht van de Heer (Lukas 2: 9), met vrees en ontzag vervuld worden.

3.3 De Godsnaam: JHWH en de ontwikkelingen daarin: een korte geschiedenis van God.

Hoe wordt over God gedacht en gesproken in de Schrift? Wat zijn de ervaringen die mensen opgedaan hebben met de goddelijke werkelijkheid waarvan de verhalen in de Bijbel de weerslag zijn? Met welke woorden hebben zij de Onuitsprekelijke genoemd en geassocieerd door de tijden heen?

Het onderstaande neem ik overwegend letterlijk over van Kees Waaïjman, omdat het voor mij zo verhelderend is.

De naam voor God in het Oude Testament is JHWH. Deze naam wordt niet uitgesproken zoals die er te lezen staat. De naam van God is te groot, te heilig, onuitsprekelijk. Waaïjman schrijft over het tetragram JHWH:

“De Naam: JHWH is oorspronkelijk een bede om beschermende Aanwezigheid van randnomadische families: ‘Wees hier aanwezig.’ (Waaïjman 2000, blz. 429) Deze aanroep verzelfstandigde zich tot JHWH en ging zoiets betekenen als: Ik zal zijn die ik zijn zal, Ik ben die (ik) ben, Ik ben die is.” (Waaïjman 2000, blz. 433) Waaïjman vertaalt JHWH met: Wezer.

‘Vanuit het kerndomein van de woning breidde de Naam zich uit over de andere dimensies van het leven: geboorte, ziekte, onrecht en dood. Ook de levensloop staat in het teken van Gods beschermende Aanwezigheid. Zoals in het taoïsme de Weg alle bewegingen draagt en doordringt, zo is Wezer bewogen met de wegen van de mens. In het gaan zelf van de weg voelt de vrome, dat Wezer met hem begaan is.’

“Wezer is beeldloos. Wezer is een sfeer die alles doortrekt en draagt, zoals de onbekende God die Paulus tegenkomt op de Areopaag: ‘in Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij’ (Hand. 17: 28). God is intiem verweven met de wording van de mens; de dragende grond van de levensloop; de kern van het goede leven; de sturende kracht, waarmee men moet leren meegeven; de levenskracht die het leven van de gemeenschap draagt en beschermt; de liefdeskracht en bron van barmhartigheid; de laatste rustplaats en uiteindelijk thuis. God neemt op een spontane wijze deel aan het menselijk leven. Hij is intiem betrokken bij de menselijke liefde, openbaart zich als beschermende Aanwezigheid.” ‘Hij wordt als persoonlijk ervaren, in de betekenis van: intiem betrokken bij de persoonlijke levensloop.’ (Waaijman 2000, blz.429)

Bevrijder. De Naam *Jahwe* ondergaat een grote transformatie, wanneer hij een krachtlijn wordt in de bevrijdingsbeweging, die tussen 1200 en 1000 voor Christus in opstand komt tegen de onderdrukking door Egypte. De bevrijding uit Egypte door de bezielende kracht van Wezer vond na tweehonderd jaar haar bekroning in de staat Israël onder het koningschap van David. Wezer woont van nu af in de tempel te Jeruzalem. In een proces van enkele eeuwen zal de Mozaïsche bevrijdingsspiritualiteit de verschillende instituties van Israël doordringen: het koningschap en de rechtspraak, de tempel en de liturgie, het bestuur en de wijsheid, verhaaltradities en poëzie. De koning wordt gezien als gezalfde van Wezer: te midden van het volk vertegenwoordigt hij God (ps. 2; 72). De tempel wordt Gods woning onder de mensen, die Hem vierend present stellen (ps. 48; 150). In de wijsheidsspiritualiteit wordt het goede leven geduid vanuit Wezer (ps. 34; 111-112).’

‘Het proces van jahweïsering impliceert dat de oorspronkelijk beeldloze Aanwezigheid allerlei godsvoorstellingen aantrekt: Koning, Hoogste, Heer, Barmhartige, Rechtvaardige. Wat aanvankelijk een monolatrie was (Israël aanbidt uitsluitend Wezer), wordt monotheïsme (alleen Wezer is God, alle andere goden zijn niets).’

Vanuit de ballingschap. De ballingschap bracht het geloof van Israël terug in de woestijn. De verwoesting van de heilige stad en de tempel, de beëindiging van het koningschap en de deportatie van belangrijke delen van het volk betekenden een complete ontmanteling van het jahwisme. Jahwe is dood, was de existentiële ervaring van velen. De ballingschap was echter tegelijkertijd het begin van een spiritueel proces, waarin het jahwisme tot zijn kern werd teruggebracht: ‘Hij is er, al weten we niet hoe’. Iedere bemiddeling was weggefallen. Primordiale gegevens gingen spreken: de schepping, de geschiedenis. Wezer werd de Schepper van hemel en aarde, Begin en Einde van alles, de Onvergelijkelijke (Deutero-Jesaja). Wezer overstijgt alle categorieën, gaat alles te boven, is vóór alle tijd. En voorbij het einde van de tijd wacht Hij zijn schepping op. Wezer werd ervaren als degene die het wezen vormt van al wat is.’

3.4 De liefde van God. *Chesed*

Bij het woord *chesed* denk ik aan onmiddellijk aan Eef Ephraïm, een joodse arts en psychotherapeut. Hij gaf mij als eerste inzicht in de betekenis van *chesed*. Hij omschreef *chesed* in zijn onvergetelijke lezingen op het Spui over Chagall en het Hooglied als: ‘liefde in werking’, ‘de overlopende Bron’. En: ‘de kracht van de schepping is liefde’, ‘alles is mogelijk in de wereld als we uitgaan van *chesed*.’ ‘Ons diepste zelf is liefde.’

De liefde van God, zijn barmhartigheid, is in de joods-christelijke traditie een kernbegrip, een grondwoord. ‘Barmhartigheid is niet alleen in de joodse spiritualiteit een grondwoord, ook het christendom (de bewegingen van barmhartigheid) de islam (rahman) en het boeddhisme (karuna) verstaan het werkelijkheidsgebied van de spiritualiteit als een sfeer van goddelijke overvloed, waarin de mens deelt.’ (Waaijman 2000, blz. 322)

Chesed duidt in de Schrift Gods barmhartigheid, tederheid, overvloedige goedheid en gunnende liefde aan. God liefde en goedheid vormen de rode draad door de Schrift. In het Oude Testament zijn het met name de psalmen die veelvuldig spreken over Gods goedheid en liefde (psalm 135:1, psalm 136 etc.).

In het Nieuwe Testament getuigen talloze verhalen, gelijkenissen en woorden van Jezus van Gods liefde, gunnende goedheid en overvloed. In dit Lucas jaar lezen we het verhaal van de absurd overvloedige visvangst (Lukas 5: 1-10). Het is God die het in zijn mateloze goedheid laat regenen over goeden en slechten (Matth. 7: 1), die de bloemen van het veld in pracht en schoonheid kleedt en de vogels van de hemel voedt (Matth. 6: 26-29). In de parabel van de verloren zoon sluit de vader door barmhartigheid bewogen zijn verloren zoon in de armen (Lukas 10) etc. etc.

Het Griekse woord voor de liefde van God, voor *chesed*, de goddelijke liefde is *agape*. In 1 Johannes 4: 8 lezen we: ...‘laten we elkaar liefhebben, want de liefde komt uit God voort. Ieder die liefheeft is uit God geboren en kent God, want God is liefde.’ In Mattheus 5: 43-45: ‘Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: ‘Je moet je naaste liefhebben en je vijand haten.’ En ik zeg jullie: heb je vijanden lief (*agape*) en bid voor wie jullie vervolgen, alleen dan zijn jullie werkelijk kinderen van je Vader in de hemel. Hij laat zijn zon immers opgaan over goede en slechte mensen en laat het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen.’

Gods *chesed/agape*, goedheid en liefde zijn zonder maat en gaan verder dan wat in mensenogen redelijk is. *Chesed* is overdreven, een surplus.

In zijn college over het grondwoord *chesed* onderscheidde Waaijman een actieve en passieve kant:

Uit mijn collegeaantekeningen: Over de actieve, goddelijke gunnende kant van *chesed* kan gezegd worden dat deze goedheid:

- *spontaan opwelt
- *overvloedig stroomt
- *gericht is op de ander
- *de ander in zijn wezen laat
- *niet afhangt van de acceptatie van een ander.
- * strooien is
- * lente is
- * niet resultaat gericht is
- * zich niet laat ontmoedigen.

De passieve kant kan vervat worden in het woord ‘vertedering’.

Het is de goddelijke zwakte,

- * waardoor wij geraakt worden door de ander
- * ze ontketent een stroom van ontferming, van tranen etc.
- * ze is onbegrensd, kan zich niet inhouden, is tomeloos
- * ze overkomt je, je kunt slechts meegeven
- * is concreet en fijnzinnig en creatief en vindingrijk, zit in het kleine gebaar.

Waaijman concludeert: ‘Het grondwoord ‘barmhartigheid’ roept het werkelijkheidsgebied van de spiritualiteit op als een mentaliteit en een handelwijze, die in goedheid verder gaat dan de conventies bepalen: uiterste welwillendheid, extreme behulpzaamheid, compassie met alle levenden, ongelimiteerde vergevingsgezindheid. Deze barmhartigheid vloeit rechtstreeks voort uit de spirituele kernervaring: het godsbesef of de verlichtingservaring. Spiritualiteit is de ervaring van onvoorwaardelijke Liefde en Eenheid, die erom vragen in daden van barmhartigheid uit te vloeien. Deze emanatie van de goddelijke barmhartigheid in de menselijke barmhartigheid is wezenlijk. Barmhartigheid is overvloed. De barmhartigheid van God zoekt de mens in zijn

houding, zijn gedrag, zijn denken en heel zijn samenleven te doordringen en heel het menselijk leven in zich op te nemen.’ (Waaijman 2000, blz. 326)

Op de kernervaring van Liefde en Eenheid ga ik in de volgende paragraaf nader in.

3.5 De kernervaring van Liefde en Eenheid

Kees Waaijman schrijft: ‘Deze barmhartigheid vloeit rechtstreeks voort uit de spirituele kernervaring: het godsbesef of de verlichtingservaring. Spiritualiteit is de ervaring van onvoorwaardelijke Liefde en Eenheid, die erom vragen in daden van barmhartigheid uit te vloeien.’

Deze ervaring van Liefde en Eenheid doen mensen op in de innerlijkheid van hun ziel. Het is de mystieke ervaring die een mens niet kan bewerken, maar die hem of haar geschonken wordt, overkomt. (Waaijman 2000, blz. 469)

Ik wil nu enkele voorbeelden van deze mystieke ervaring bespreken van achtereenvolgens Teresa van Avila, de dichter Jan Luyken en monnik en zenmeester Willigis Jäger.

Teresa van Avila bezingt de ervaring van God in de ziel en de goddelijke liefde in haar prachtige gedicht: *Buscate en Mi – Zoek jezelf in mij*

*Ziel, jou zul je zoeken in Mij
Mij zul je zoeken in jou.
Zo treffend kon de liefde, ziel,
jou weergeven in Mij,
dat zelfs de beste schilder niet
zo meesterlijk zo’n beeld
zou kunnen vormen.*

*In liefde ben je geschapen
schoon en mooi, en daarmee
in mijn binnenste geschilderd:
wanneer jij je verliest, mijn lief,
Ziel jou zul je zoeken in Mij.*

*Want ik weet dat jij je
diep in Mij zo levensecht
weergegeven vindt
dat je blij zult zien hoe jij
jezelf zo goed geschilderd ziet.*

*En mocht je niet weten
waar je Mij kunt vinden,
loop dan niet alle kanten op,
nee, mocht je Mij willen vinden,
Mij zul je zoeken in jou.*

*Want jij bent mijn berberg,
jij bent mijn huis, mijn verblijf,
dit roep ik ieder ogenblik,*

*wanneer ik in jouw denken
de deur gesloten vind.*

*Buiten jou heb je Mij niet te zoeken,
want om Mij te vinden
is Mij roepen al genoeg,
want ik kom bij jou onverwijd,
Mij zul je zoeken in jou.*

Jan Luyken (1649-1712) dichtte over deze ervaring van Eenheid en Liefde:

*Ik meende dat de Godheid woonde verre,
in enen troon, hoog boven maan en sterren,
en hefte menig maal mijn oog,
met diep verzuchten naar omhoog.
Maar toen Gij u beliefde 't openbaren,
toen zag ik niets van boven nedervaren.*

*Maar in de grond van mijn gemoed,
daar werd het liefelijk en zoet.
Daar kwaamt Gij uit der diepten uitwaarts dringen,
en als een bron mijn dorstig hert bespringen,
zodat ik U, o God, bevond,
te zijn de Grond van mijnen grond.
Dies ben ik blij dat Gij mijn Hoogbeminden,
mij nader zijt dan al mijn naaste vrienden.
Was nu alle ongelijkheid voort,
en 't herte rein gelijk het hoort.
Geen hoogte, noch diepte zou ons scheiden
ik smolt in God, mijn lief; wij vierden beiden
één Geest, één hemels vlees en bloed,
de wezenheid van Gods gemoed
dat moet geschien. Och help getrouwe Here,
dat wij ons gans in uwe willen keren.*

Willigis Jäger (1925) studeerde theologie en filosofie. Hij koos voor een contemplatief leven als benedictijner monnik en priester in de abdij Münsterschwarzach. Hij gaf gedurende een kleine zeven jaar les aan het gymnasium van de abdij. Onder leiding van de boeddhistische Zenmeester Yamada Kōōun Rōshi in Japan deed hij zeer intensief aan Zazen-meditatie. Na 12 jaar les van deze meester kreeg hij de bevoegdheid om zelf les te geven in Zazen en na 20 jaar kreeg hij zelfs de erkenning als Zenmeester. Jäger is momenteel leider van het centrum voor spirituele wegen 'Haus St. Benedict' in Würzburg. Ik citeer Jäger omdat zijn boeken een belangrijke bron van inspiratie en inzicht voor mij zijn geweest en ook omdat hij over spiritualiteit en mystiek praat en schrijft op een manier die velen als toegankelijk en eigentijds ervaren.

In zijn boek *Elke golf is de zee* (2004) zegt Willigis Jäger over de mystieke eenheidservaring – nadat hij daarbij aangetekend heeft dat het altijd om een beschrijving achteraf gaat en dat, hoewel het ik daarin voorkomt, een ik bij de ervaring geen rol speelt:

‘Leegte die niet leeg is, waaruit klanken, kleuren gevoelens, en gedachten tevoorschijn komen. Het is een meta- of suprakosmische leegte. Ik en de leegte zijn samengevloeid

- leegte, godheid, maar dat kan ook volheid betekenen. Het is een volheid die zwanger gaat van alle mogelijkheden. Ze bevat alle potenties en is oorsprong en schepping.
- Aangekomen, thuis, niets ontbreekt. Lachen, maar het is geen lachen over iets, het is zomaar lachen.
- Geluk, maar het is niet gelukkig zijn om iets. Grenzeloze liefde, maar geen 'ik hou van jou'. Maar paradoxalerwijs bestaat er geen liefde noch haat, leven noch dood, jij noch ik, geen grenzen, geen ruimte en geen tijd.
- HET gaat gepaard met lichtheid, vanzelfsprekendheid en vrijheid.
- Alle polariteit is opgeheven. Niets is absurd, integendeel, alles is vanzelfsprekend.'

Over de mystieke ervaring, de *unio mystica* zegt hij voorts: (...) 'Unio mystica is de christelijke uitdrukking voor dit opgaan in het kosmische, transmentale en transpersoonlijke Ene. In andere culturen en religies hebben voor dezelfde ervaring andere benamingen ingang gevonden. Leegte, verlichting, bevrijding, satori, samahdi en dergelijke. Altijd gaat het daarbij om dezelfde ervaring van het zuivere zijn, waarin alles zo is als het is en zoals het is ook volmaakt is.

Degene die een mystieke ervaring heeft gehad...is voortaan geheel en al vervuld van een liefde die alles en iedereen omvat. De liefde wordt voor hem de norm, die heel zijn doen en laten beheerst. Voor zo'n mens geldt het woord van Augustinus: 'Ama et fac quod vis' – 'heb lief en doe wat je wilt.' (Jäger 2003, blz. 65) En: 'Het mystieke bewustzijn wijst op eenheid. Wie zich als één met de ander ervaart, komt tot een totaal nieuwe grondslag voor de moraal. De liefde is de echte werkelijkheid – en zelfs waar de mensen deze Eerste Werkelijkheid niet meer ervaren, blijft ze toch als de vormende kracht van de evolutie en de cultuurontwikkeling werkzaam.' (Jäger 2003, blz. 65, 66)

'Juist dit is ook het besef en de ervaring van de mystiek: er is alleen maar liefde – een grote mate van eenheid en verbondenheid met alles, die me helemaal doorgloeit en van binnenuit verandert. Bij deze liefde bestaat geen 'jij'. Er is niets wat aan deze liefde zou kunnen ontvallen. Alle genegenheid voor de ander is genegenheid binnen het ene zijn. Wie uit die ervaring van eenheid terugkeert, is vervuld van een grote liefde voor alles wat geschapen is en van een groot gevoel van verantwoordelijkheid om alle mensen tot dit inzicht te brengen.' (Jäger 2004, blz. 168)

3.6 De schepping als liefdedaad van God

'De kosmos is een epifanie van God' (Jäger 2003, blz. 56).

Niet iedereen ervaart God in het diepst van zijn ziel en niet iedereen heeft diep transformerende mystieke ervaringen van eenheid en liefde.

Wel ervaren veel mensen zichzelf als dicht bij God als ze in de natuur zijn, door het bos lopen, langs het strand, door de bergen of als ze bijvoorbeeld de lichtval van de zon door een bloemblad zien.

De verwondering over de schepping, de natuur en haar weergaloze schoonheid en het ingenieuze ervan is niet alleen voor mijzelf maar voor velen een bron van religieuze ervaring, zo niet godservaring geweest en ik meen dat zij een toegang kan zijn om met mensen die niet met geloof zijn opgevoed en die de geloofstaal niet spreken in gesprek te raken over het goddelijke, over het Mysterie dat we God noemen. Een mooi voorbeeld biedt het onderstaande gedicht:

*Ik kan nu alleen
deze oude woorden schrijven:
door een bloem
slaat licht heen;*

*in dat licht
staat stilte;
in die stilte
is leegte;-
oude woorden voor God.
Maar ik kan nu alleen
dit van de mensen schrijven:
zelfs de dingen
hebben het dood.*

Hans Andreus. Uit: *Klein boek om het licht heen* (1964)

Het feit dat wij mensen er zijn, een lichaam hebben, kunnen ademen, kijken, luisteren, lopen, slapen, werken, liefhebben, huilen en lachen: het is een wonder, ook al vergeten we dat vaak en vinden we het doodgewoon. Maar wij zouden er evengoed niet hoeven zijn. Zon, maan, wind, bomen, wat al niet, het zou er niet hoeven zijn. Alles wat bestaat staat tegen de achtergrond van het niet/s. Maar wij zijn er en met ons de schepping. We zijn er omdat God ons gewild heeft, in het leven heeft geroepen, uit het niets. Het leven wordt ons geschonken, is een mysterie waar wij geen greep op hebben. Wijzelf houden ons niet in leven, dat is de adem Gods. God heeft ons geschapen in een daad van liefde, dat wij leven is op grond van een daad van liefde, een daad van gunnende, overvloedige, onvoorwaardelijke genade, van *chesed*.

Maar niet alleen wij, maar alles wat bestaat, wat groeit en bloeit, bestaat bij die gratie van de overstromende, creatieve bron die God is, die alles vormt, aanschijn en het zijn geeft. Wie dit beseft en wie uit dit besef leeft dat we niets van onszelf hebben (*sine proprio*), dat niets van ons is, niets ons eigendom maar dat alles ons om niet geschonken wordt, elke dag opnieuw, die leeft met lege handen en een dankbaar hart.

Het is met name de Franciscaanse spiritualiteit die de schepping als geschapen uit gunnende liefde/*chesed* en als openbaring van God ervaart. Franciscus bezingt in zijn Zonnelied hoe de mens een schepsel is onder zijn medeschepselen, zoals broeder zon en zuster maan, water, vuur etc. De Schepper legde al zijn liefde in zijn schepselen en in alle schepselen kun je God zien. Bonaventura schrijft: *‘Open uw ogen, spits de oren van de geest, maak uw lippen los en stel uw hart in om in alle schepselen uw God te zien, te horen en te prijzen, te beminnen en te dienen, te verheerlijken en te eren, opdat niet soms de hele aarde tegen u opstaat.’* (citaat overgenomen uit reader TBI over Franciscaanse teksten).

In de schoonheid van de schepping kunnen we iets ervaren dat we het best kunnen duiden met liefde. God verleidt ons, lokt ons, betovert ons met de glans van dauwdruppels op het gras, met de geur van rozen, met het licht van de zon, de streling van de wind, het tere groen van de lente, de frisheid van water. Voor wie er open voor staat spreekt alles van de liefde van God, de overvloedige liefde waarmee alles is geschapen.

De theoloog Ernesto Cardenal zegt:

‘De liefde van God omgeeft ons overal. Zijn liefde is het water dat we drinken, de lucht die we inademen en het licht dat we zien. Alle natuurlijke verschijnselen zijn niets anders dan verschillende materiële vormen van de liefde van God. We bewegen ons in zijn liefde als een vis in het water.’ (bron onbekend)

En Herman Gorter dicht:

*Het is niet waar dat dit het zonlicht is.
Gij zijt het.
Dit is ook niet de wind die over 't water blaauwt,*

*Die is zo zacht niet.
Gij zijt het.
Dit is ook de aarde niet, de bemel niet,
Zo schoon zijn die niet, Gij zijt het.*

(Uit de bundel: *Verzen*, 1890).

Gods liefde omringt ons, lijken velen te zeggen, wie ogen heeft om te zien en oren om te horen stuit overal op de liefde van God. En wij kunnen niet anders dan deze liefde beantwoorden, met verwondering, dankbaarheid en ontzag.

In de interviews en de artikelen in *Happinez* spelen de schepping, de natuur en de verwondering over de geschapen werkelijkheid een grote rol. God wordt ervaren als Bron van al het geschapene, waaruit alles voortkomt en waarnaar alles terugkeert. De nieuwe spiritualiteit heeft wat dat betreft een primordeaal karakter. Primordeaal wil in dit verband zeggen: dat wat met ons bestaan gegeven is, tot onze menselijke oorsprong en wording behoort. (Speling 2009 blz. 31)
De natuur en schepping als mysterie lijken een vindplaats van het goddelijke.

Na deze verkenning van 'God' en 'de liefde van God' in de traditie ga ik in de volgende hoofdstukken op zoek naar nieuwe spirituele taal voor deze woorden.

Hoofdstuk 4. Op zoek naar andere taal voor God en de liefde van God. Miek Pot en Lisette Thooft

Omdat ik benieuwd was naar de ervaringen en opvattingen van anderen die met spiritualiteit en/of geestelijke begeleiding bezig zijn en die met de mogelijkheden en onmogelijkheden van de christelijke taal te maken hebben, heb ik Miek Pot en Lisette Thooft geïnterviewd, twee vrouwen die vertrouwd zijn met zowel de christelijke spiritualiteit als de nieuwe spiritualiteit. Beiden, vermoedde ik, moesten daar uit eigen ervaring het een en ander over kunnen zeggen.

4.1 Interview met Miek Pot over Geestelijke Begeleiding en de vertaalslag

Miek Pot kende ik in eerste instantie alleen van haar eerste boek: *Naar het hart van mijn ziel, 12 jaar in een kartuizerklooster*. Gefascineerd door haar boek en haar spirituele weg nodigde ik haar uit om een lekenpreek te komen houden in onze kerk, de Oude Lutherse Kerk op het Spui.

We raakten na de dienst waarin zij als lekenpreker voorging aan de praat over geestelijke begeleiding, want ik had op haar site gelezen dat zij die aanbood, en over de taal die zij tijdens de gesprekken hanteert. Mij intrigeerde hoe zij, na twaalf jaar geleefd te hebben in de strengst denkbare orde en doordoesemd van de christelijke traditie en de Schrift, nu geestelijke begeleiding geeft aan mensen met en zonder de achtergrond van het christelijk geloof. We spraken een moment af dat ik haar daarover uitgebreider zou kunnen bevragen. Dit interview met Miek Pot werd gehouden op 4 juni 2009 te Amsterdam.

MB: (Marieke Brouwer): “Hoe geef je geestelijke begeleiding aan iemand die de christelijke taal niet tot zijn beschikking heeft, die die taal niet geleerd heeft? Mijn interesse is daarbij vooral: op welke taal vallen mensen terug als ze hun religieuze ervaringen willen verwoorden? Hoe doen mensen dat die het woord God niet kennen of gebruiken, die zelf de taal moeten vinden voor hun ervaringen? Hoe wordt dan gesproken over wat wij benoemen met de woorden God, genade, geest et cetera in de individuele begeleiding?”

Miek: “Hoe ik het doe... Soms komen mensen met een vaag verhaal dat ze over iets willen praten. Dan ik ga rapport maken: wat is de achtergrond van die ander, wat is het ‘model of the world’ van die ander. Ik probeer dan even mijn model te parkeren, niet met mijn bril te kijken, maar ik probeer objectief te kijken: wie is dat, waar is die persoon mee bezig? Dat duurt tien minuten, een kwartier en dan heb ik wel intuïtief een idee waar iemand zit, of die een traditionele achtergrond heeft waarin je wel over God kunt praten of dat het iemand betreft die er allergisch voor is of iemand die dat helemaal niet kent. En dan ga ik op het niveau van die ander zitten en dan ga ik ogenblikkelijk mijn taal aanpassen aan het niveau en de taal van die ander. Ik moet niet mijn eigen taal spreken want dan lopen ze gillend weg. En dan zeggen ze bijvoorbeeld: ‘Ik geloof wel in iets’. En dan ga ik vragen stellen zoals: ‘Kun je dat iets dan beschrijven?’ ‘Geen idee’, zeggen ze dan en dan zeg ik: ‘Ga es naar binnen, doe je ogen dicht.’ Dus visualisatie. Ik pas me aan elke persoon aan, ik observeer eerst, neem waar en dan heb ik een beeld en op hun tree spring ik in en dan ga ik samen met ze een weg. Dan probeer ik ze op een dieper niveau naar God te voeren op een hele subtiele manier. Dat is zo grofweg mijn aanpak zeg maar. Ik heb geen standaard strategie, want bij ieder mens verloopt het anders.

Ik heb nu bijvoorbeeld iemand tweemaal gehad, en dat begint nu therapeutische vormen aan te nemen. Ze heeft nu twee keer huilbuien gehad over een privésituatie. Dan pak ik de mensen meteen aan, en dan zeg ik: ‘Als je jezelf niet kunt aanpakken, dan is hier het adres van een

therapeut.’ In zo’n geval wijs ik de mensen door naar een goede therapeut, want ik ben dat niet, ik ben een geestelijk begeleider. Dat hou ik strikt gescheiden. Geestelijke begeleiding en therapeutische gesprekken zijn heel verschillende zaken. Er zijn mensen die dat niet goed snappen, die hebben geen zin in een therapeut en die denken: ik ga eens met Miek praten. Dan zeg ik heel duidelijk: ‘Dit is niet mijn gebied.’ Die persoon bijvoorbeeld, die ik net noemde, heb ik de wacht aangezegd. Dan laat ik los, ik zeg dan: ‘Ga eerst eens werken aan je fundamenten en kijk of je dan op dat andere niveau verder wilt.’

Waar ik heel rigoureuus in ben, is in het mensen loslaten. Ik houd nooit mensen vast, ik laat ze los, als ik een tijdje niets van mensen gehoord heb, ga ik er niet achteraan lopen, nooit, nooit. Het initiatief moet van de ander komen, zeker in geestelijke begeleiding, het is geen therapie. En het is een heel gevoelig punt bij mensen merk ik, die zielerorselen. Dat is een heel delicaat terrein van de mens, sommigen hebben heel gauw het gevoel dat je teveel op hun terrein komt, daar zijn ze heel gevoelig voor. Ik laat dan los, en al zie ik ze nooit meer, het zij zo, ik ga ze niet benaderen.”

MB: “Dus een voorwaarde voor geestelijke begeleiding is eigenlijk dat mensen behoorlijk stevig in elkaar zitten?”

Miek: “Ik moet zeggen dat ik ook meestal wel dat soort publiek aantrek, ook omdat ik een aantal voorwaarden op de website heb gezet. Mensen komen echt met dat transpersoonlijke, met dat geloof, met echt een zieleprobleem aan. Het is maar een enkele keer dat er iemand tussen schuift waarvan ik denk: ‘Dat gaat niet, dit is niet mijn gebied’. De helderheid die je van tevoren schept is heel belangrijk. Regels en afspraken, daar heel duidelijk over zijn, dat is belangrijk.”

MB: “Wat kun je zeggen over de mensen die contact met je zoeken, hoe oud zijn ze, zijn het mensen met een kerkelijke of gelovige achtergrond of juist niet bijvoorbeeld?”

Miek: “Dat is heel gevarieerd, ik heb wel een paar jongeren, maar dat is toch zeldzaam. De meesten zitten boven een bepaalde leeftijd, achter in de dertig, boven de veertig. Het zijn iets meer vrouwen dan mannen; de achtergrond is heel wisselend, sommigen geloven nog vrij traditioneel, alhoewel, dat wordt ook steeds zeldzamer, tot mensen die mensen die niets geloven, maar die wel geraakt zijn door iets. Ik heb de gave merk ik, om mensen naar hun gevoel te brengen, naar het hartniveau, naar met je hart leven. Dat is eigenlijk de evangelische insteek: met je hart leven, wat de monniken zeggen: van je hoofd naar je hart gaan. Mensen daar naar toe te brengen is mijn gave, en dan maakt het niet zoveel uit of ze nu een gelovige achtergrond hebben of niet, maar er is wel een weg naar een dieper niveau.”

MB: “Stel iemand spreekt de gelovige taal niet, maar is wel geraakt, op welke woorden val dan je dan terug? Het valt me op bijvoorbeeld dat je in je laatste boek het woord God heel spaarzaam gebruikt.”

Miek: “Ik ben de mystieke weg gegaan en dan leer je op een gegeven moment dat God geen persoon is. Het is geen tegenover, maar het is heel sterk in je. In zie zin ben ik spaarzaam met het gebruik van het woordje God, omdat mensen daar veel beschadigingen aan hebben opgelopen. We zijn daar collectief in beschadigd, ook al heb je zelf niet op een internaat gezeten, of heb je zelf geen akelige ervaringen, in ons collectief onbewuste zijn we beschadigd door de godsdienst. Mensen zijn er zeer gevoelig voor. En mijn eigen weg is ook niet meer van de persoonlijke God en dan ga ik er ook niet over praten. Het is een springplank geweest, maar het is niet meer mijn eigen ervaring.

Ik bied mensen soms wel woorden aan, maar het moet vooral uit de mensen zelf komen. Ik had iemand in gesprek en ik vroeg: ‘Wat is je hoogste waarde’ En zij zegt aarzelend: ‘Ja iets, ja, hoe zeg je dat...’ En ik vraag: ‘Wat is dat iets?’ En zij zegt: ‘Ja, ik kan het niet benoemen.’ En toen kwam opeens het hoge woord eruit: ‘God’. En die vrouw begon te huilen en te huilen en ze zei: ‘Dit is wel de grootste opluchting van mijn leven, dat iemand dat eruit krijgt.’ Dus voor die vrouw

was haar hoogste waarde God, maar die vrouw had zoveel moeite om dat woord over haar lippen te krijgen. Maar dat ze het toen over haar lippen kon krijgen was een grote doorbraak. Maar ik ga altijd op het moment af, ga elke keer op mijn gevoel af. Bij jezelf zijn, bij je intuïtie, bij je hart, dat is belangrijk. Ik bid ook altijd voordat ik in gesprek ga, zodat ik 'intune' op de mensen en me afvraag en voel: 'Wat leeft daar, wat is voor die persoon het beste?' Dan wordt het me gegeven, dan komen er dingen boven die boven moeten komen, dan gebeurt het door mij. Ik laat volledig mijn idee los van: ze moeten naar God of ze moeten dit of ze moeten dat... Ze moeten helemaal niets. Ik tune in, bid dan: 'Wat komt die ziel hier vragen?' Dat is de enige houding waarin je mensen kunt begeleiden. Je moet je resultaatgerichtheid, je eigen 'model of the world' helemaal loslaten. Je resultaatgerichtheid loslaten. Dat is heel belangrijk. Want soms kun je een persoon enorm helpen door de deur dicht te doen, door te zeggen: 'Je hoeft niet meer te komen'. Het is gebeurd dat die persoon later mailde dat dat het beste was wat ze op dat moment nodig had. Je moet het wel doen. Ik doe dit. Want mensen komen om aandacht of met dubbele motieven. Maar er is geen standaard recept, ik moet dat op het moment zelf voelen. Het is heel boeiend. Liefde is soms ook een bepaalde hardheid."

MB: "Mensen die niet terugvallen op het woord God, hoe benoemen zij dat wat wij God noemen?"

Miek: "Ik denk bijvoorbeeld aan een vrouw, die op zoek is, die geraakt is, die heel sterk haar eigen ideeën heeft, die veel bezig is met het onderbewuste. Bij haar kan ik het woord God niet gebruiken. Ze was de stilte ingegaan en dat was zo'n geweldige ervaring want opeens had ze het gevoel van het Zijn. En dan denk ik: 'Dat is een opening.' Ja, het Zijn waar jij over spreekt.' Dan geef ik haar haar taal terug. Ik ga dan in haar taal daarover praten. Dat zijn de eerste aanrakingen, de godservaringen. Het Zijn, dat is voor veel mensen het woord dat gelijkstaat aan God of dat God vervangt. Liefde, daar hebben mensen het ook vaak over. Dan vraag ik: 'Wat is dat voor jou?' Ja, dan stroomt het, ik voel het weer stromen. Dat is voor mensen heel essentieel, een godservaring, het zijn grote woorden, maar als je die liefde zo voelt stromen dan is dat toch iets existentiëls. Of ze noemen 'vitaliteit'. Dat is wat Jezus zegt in het evangelie: 'Ik kom jullie het leven brengen, het brood des levens.' Dit is ook iets heel authentieks: 'Ik voel me zo energiek, ik voel weer, ik leef weer, ik voel het weer leven.' Daar gaat het evangelie over. Dan ga ik niet over God praten, maar dan vraag ik: 'Vertel eens, wat gaat er in je om?' En dan praten we daarover. Of ik vraag: 'Wat wil je daarmee, hoe zie je dat verder gaan?' Dat zijn voor mij authentieke ervaringen. Mensen krijgen dan weer oog voor de natuur. Dat is wat ik vaak van mensen terugkrijg die niet in het oude model zitten. Het woord 'licht' komt ook terug.

En wat ook wel grappig is: In een interview met mij in *NRC Next* stond dat ik een stel Mariabeelden in huis heb staan. En daar komen mensen soms op terug, mensen die niets met God hebben, maar spreken over het Zijn. Die zeggen dan: 'Ik ben ook gek op Maria, zij spreekt mij ook zo aan.' Mensen die niet veel met God hebben, maar met Maria wel. Dat vind ik interessant, wonderlijk. Soms moet je bijvoorbeeld in zo'n interview in oude taal, vanuit het oude kader ook dingen durven zeggen, om mensen te prikkelen. Dat maakt dingen los. Mensen denken dan: 'Over Maria, daar kan ik met Miek dus over praten.' Mensen hebben ook behoefte aan oude symbolen, aan oude ankers en soms willen ze daar nog bij zijn. Dan moet je de openheid hebben om het daarover te hebben.

Mensen hebben dus niet altijd een duidelijke vraag als ze komen overigens, sommigen hebben mijn boeken gelezen, het kloosterverhaal, ze zijn door iets geraakt, of door een woord, en ze weten vaak zelf niet wat het is. Ze zitten wel boven een bepaalde leeftijd, boven de veertig, het wereldse leven zeg maar, hebben ze dan wel gezien. Ze hebben een plafond bereikt en denken dan: 'Is dit het nu?' Ze weten vaak niet eens waarvoor ze komen en dan is het wel een uitdaging om te zoeken dat ze een weg kunnen gaan. Ze zeggen dan: 'Ik dacht, ik moet die vrouw een keer zien.' 'Wat maakt dat je me wilde zien', vraag ik dan 'Ik ben ook maar een van dertien in een

dozijn?’ ‘Ja, dat kloosterverhaal...’, zeggen ze dan. En dan vraag ik: ‘Wat kom je nu eigenlijk doen?’. En vaak is dat al behoorlijk confronterend.”

MB: “Als je mensen hebt die wel de christelijke taal bezigen, val je dan terug op Bijbelverhalen en geloofswoorden?”

Miek: “Dat vind ik lastig, in België (Miek woont momenteel in België) heb je dat katholieke, die kerkelijke achtergrond en dat is vaak zo benepen. Mensen zijn dan soms zo dogmatisch en dat vind ik lastig. Dan probeer ik mensen naar hun eigen ervaring te brengen en dan vraag ik: ‘Wat betekent het nou voor jou, in je dagelijks leven, wat doe jij er dan mee?’ Ik probeer het uit de dogma’s te trekken. Het gekke is: ze zijn er mee opgegroeid, het fascineert ze maar het is niet zo dat de mensen er nu zo uit leven. Het is echt versteend, ze kunnen het nog wel waarderen en respecteren, maar ze hebben er gevoelsmatig niet echt iets meer mee. Daar prik je eigenlijk zo doorheen. Zelfs al spreken ze die taal, dan is het vaak nog meer een schild voor hun eigen gevoelsleven, dan dat het hun echt naar hun eigen gevoel brengt.”

MB: “Er is wel een boel misgegaan.”

Miek: “Ja, enorm en dat komt omdat ze de mystiek losgelaten hebben. Het oosten heeft dat niet losgelaten, maar vastgehouden. Want mystiek, dat is de kern van een religie, als daar het contact mee verloren wordt dan wordt het geloof een lege doos.”

MB: “Je gebruikt woorden uit de NLP (Neuro-Linguïstisch Programmeren): welke zijn dat?”

Miek: “Wat is je hoogste waarde, wat is je missie in het leven, wat is jouw diepste identiteit, waar ligt jouw referentiekader, ligt dat extern, ligt dat intern? Je ‘model of the world’, je wereldbeeld, hoe ziet dat eruit? En dat zijn termen die de mensen vaak wel verstaan, dat zijn vrij neutrale termen en die zijn niet beladen. En wat ook belangrijk is, is het onderscheid maken tussen vorm en essentie, wat is interpretatie en wat is wezenlijk? Dat is ook heel belangrijk.”

MB: “Voor mij hebben de christelijke begrippen als roeping, genade, God een affectieve notie: die roepen van alles aan gevoel op. Missie bijvoorbeeld, bij dat woord kan ik me iets voorstellen, dat lijkt mij het woord ‘roeping’. Mis jij de gevoelswaarde van de oude woorden niet?”

Miek: “Weet je wat het met het woord roeping is, mensen denken dan, als je die taal gebruikt, zeker in katholieke kringen, aan de roeping van een religieuze. Terwijl ik denk dat iedere mens een roeping heeft. Missie is wat neutraler, mensen kunnen dat op zichzelf betrekken en zich daarin herkennen.”

MB: “Hebben die woorden voor jou een affectieve lading?”

Miek: “Voor mijzelf is ’t het woord roeping. Maar ‘diepste identiteit?... Ik zal dat voor mij zelf niet zo benoemen. Dan zeg ik ‘God’. Ik heb mijn hele leven een diepe verbondenheid gehad met God, het is zoiets vanzelfsprekends, zoiets natuurlijks. Het woord God heeft voor mij natuurlijk wel een grote affectieve lading, hoewel het godsbeeld op zich veranderd is. Maar ook Christus, daar draait mijn hele leven om, dat is echt mijn focus. Dat is geen echt tegenover, ja ga dat maar eens uitleggen, dat zit zo diep in me. Paulus verwoordt dat mooi: ‘Gij zijt goden’ en: ‘Ik leef niet maar Christus leeft in mij.’ Maar dat kan ik tegen de mensen niet zeggen want die zitten dan te kijken en denken: ‘Die is de pedalen kwijt.’ Voor mijzelf is dat heel helder. Het evangelie is ook belangrijk voor me: als monniken moesten we de psalmen en het evangelie uit ons hoofd leren. Het evangelie, dat is mijn wereld geworden, dat ben ik zelf geworden. In bepaalde situaties, als ik denk: ‘Hoe kom ik hieruit, wat moet ik zeggen?’ Dan komen er woorden uit het evangelie boven.”

MB: “Hoe zou jij de liefde van God omschrijven?”

Miek: “De liefde van God’ zou ik willen omschrijven als een diepe aanwezigheid die me doorstroomt en me kracht geeft. Met de liefde van God vind ik alle vervulling en is mijn behoefte naar de buitenwereld weg. Dat is echt een zalig gevoel, meer dan een gevoel. Het overkomt me soms. Het is er niet altijd.”

MB: “Met welke auteurs, mensen voel je je verwant? Er zijn nogal wat leermeesters tegenwoordig buiten de kerk?”

Miek: “Ik heb niet een vaste voorkeur. Maar Eckhart Tolle, Willigis Jäger, dat komt wel heel dichtbij. Gek genoeg heb ik niet zoveel met die christelijke auteurs, dat vind ik zo.... bijvoorbeeld Anselm Grün, dat mist een bepaalde stevigheid, dat vind ik soms zo braaf, het staat me een beetje tegen. Ik denk: ‘Dat is het eigenlijk helemaal niet’. Grün kan mooi schrijven, hij kan bepaalde dingen vaak mooi verwoorden, maar soms denk ik wel eens: ‘Hij moet wel God en Christus erbij halen anders wordt hij op zijn vingers getikt. En Willigis Jäger, die is al veel steviger. En Eckhart Tolle, die helemaal niet christelijk is, spreekt me aan... Ook oosterse mystieken, er is een auteur, ik ben de naam kwijt, die kan zo over de stilte spreken, die man is daar zo verliefd op. Dat is zo’n zielsherkenning. Eckhart Tolle is nog een van de meest toegankelijke. Tolle is helder in zijn taal. Mensen kunnen daar wat mee en hij is authentiek, iemand die het zelf leeft en daar zijn mensen ook heel gevoelig voor geworden. Dat wordt steeds belangrijker. Ik denk dat mensen afhaken, bijvoorbeeld in de katholieke kerk, omdat die niet congruent is. De kerk heeft allemaal boodschappen, maar ze handelen er totaal niet naar en daar zijn mensen heel gevoelig voor.

Wat oude christelijke mystici betreft: ja, Meister Eckhart en Johannes van het Kruis, die vind ik heel roerend. En Teresa van Avila, die vind ik schitterend, de zeven ruimtes van de innerlijke burcht. Heel mooi, echt waar, en als je een beetje door die taal heen kijkt dan zie je dat zij iets heel tijd- en cultuuroverstijgends heeft. Dat is een heel boeiende mystica. In zo’n mannelijk kader stand houden en met de hete adem van de inquisitie in je nek.”

MB: “Je doet aan e-counseling zag ik op je website?”

Miek: “Het gaat vaak om mensen die in de contemplatieweken of dagen geweest zijn, die dan te ver weg wonen om elke keer te komen. Het zijn dus mensen die ik ken. Die laat ik dan elke week of elke veertien dagen of elke maand een verslag schrijven. Een beetje zoals de geestelijk oefeningen van Ignatius. Ik laat ze dan schrijven of ze regelmatig mediteren, hoe de meditatie gaat, wat er in de meditatie gebeurt, wat de veranderingen, de inzichten zijn. Ik doe dat nu met een paar mensen en dat bevalt echt goed. En één keer in de zoveel tijd zien we elkaar. Ik moet de mensen wel een keer gezien hebben, dat is wel een voorwaarde. Dat zijn de voordelen van de nieuwe technologieën!

Ik ben nu helemaal bezig met de contemplatie, dat is echt mijn roeping. Mijn starets in het klooster vroeg me vaak om voor iemand te bidden en dan vroeg ik: ‘Waarom vraag je dat toch altijd aan mij?’ En toen zei ze: ‘Jij kunt bidden, je hebt een echte bidziel’. Als ik kan, dan ga ik zitten, ik ben stapelbezeten van die contemplatie en ik ben nu in de luxe positie dat ik dat nu fulltime kan doen. NLP was om wat geld te verdienen, het heeft me veel geleerd, maar ik geef geen NLP-trainingen meer. Ik doe nu echt begeleiding van mensen en contemplatie. Het is fantastisch, het is altijd mijn droom geweest en die komt nu uit. Dit is echt mijn roeping. Er is een grote nood aan mensen die dit doen. Er is een groot tekort aan goede geestelijke begeleiding. Door het tweede boek komt die vraag naar contemplatie enorm op me af en nu kan ik het realiseren. Via de contemplatie kan ik ook het meest betekenen voor mensen voel ik, mensen zakken meteen naar een dieper niveau tijdens de contemplatie. Ik hoef er eigenlijk niets voor te doen, alleen maar te zitten en te zijn. Het is zo wonderlijk dat als het je roeping is, het zich dan ook echt realiseert. En wat ook zo wonderlijk is, als ik zo’n contemplatieweek heb gehad, dan weet ik weer precies wat ik doen moet, welke beslissingen ik moet nemen. Het bespaart me zoveel tijd door gewoon een week te zitten! Ongelofelijk dat het allemaal in je ligt, je moet er maar bij komen maar er liggen vaak allemaal stenen overheen. Na een week contemplatie weet ik

weer wat goed voor me is, welke dingen er echt toe doen en laat ik de dingen die er niet echt toe doen los. Dan heb ik de kracht om de dingen die er niet echt toe doen achter me te laten en dat bespaart me zeeën van tijd en energie. Het is altijd een wonderlijke ervaring. Ik word in zo'n contemplatieweek zelf enorm gevoed en ik neem en passant twintig mensen mee! In die zin gaat het heel goed met me. Ik ben blij dat ik hier nu aangekomen ben. Het is een lange weg geweest, ik ben er nu tien jaar uit, uit het klooster en ik doe nu sinds een half jaar pure contemplatie. Nu ben ik daar aangekomen.”

4.1.2 Conclusie

Behalve dat Miek Pot een mooie beschrijving geeft van de wijze waarop zij geestelijke begeleiding ziet en hoe ze te werk gaat, geeft zij ook het probleem van de voor velen onbruikbaar geworden geloofswaarden aan: in het eerste contact probeert ze intuïtief te voelen waar iemand zit en of die persoon ‘een traditionele achtergrond heeft waarin je wel over God kunt praten of dat het iemand betreft die er allergisch voor is of iemand die dat helemaal niet kent.’ Ze past zich aan aan het niveau en de taal van de ander, sluit zich aan bij de taal van de ander. Ze is spaarzaam met het woord God, omdat veel mensen daar allergisch voor zijn of door beschadigd zijn. Hoe ambivalent het woord God kan zijn en hoeveel weerstand er tegen kan bestaan, blijkt uit het verhaal van de vrouw die het woord God niet over haar lippen kon krijgen en voor wie het een doorbraak was om dat woordje toch te gebruiken. Miek Pot zelf gebruikt voor God bijvoorbeeld woorden als:

Het transpersoonlijke

Het Zijn

Hoogste waarde

Diepste identiteit

Over de liefde van God zegt zij: dat is een diepe aanwezigheid die me doorstroomt en me kracht geeft.

En mensen die bij haar in begeleiding zijn geven God, het goddelijke aan met woorden als:

Het Zijn,

Liefde

Vitaliteit

Het stroomt

Licht

Opvallend vind ik haar opmerking dat voor mensen die het woord ‘God’ gebruiken omdat dat voor hen vanzelfsprekend is vanwege een katholieke achtergrond, het woord dikwijls ‘versteend’ is, een ‘schild voor hun eigen gevoelsleven’. Het woord God is dus eerder een belemmering dan dat het verwijst naar een ervaringswerkelijkheid. Ze bevestigt mijn eigen ervaringen dat het van groot belang is om naar andere taal te zoeken voor God in geestelijke begeleiding, een taal die neutraler is. Tegelijkertijd realiseer ik me dat het belangrijk is om door te vragen als iemand het woord God gebruikt. Het wekt de indruk dat we het over hetzelfde hebben, omdat we dezelfde woorden gebruiken, maar is dat ook zo?

4.2 Interview met Lisette Thoof over (nieuwe) spiritualiteit en de vertaalslag

4.2.1 Lisette Thoof

Lisette Thoof is publiciste, redacteur van opinieblad VolZin, het 'tijdschrift voor zinvol leven', en freelance journaliste voor o.a. Happinez. Ik neem de informatie over haar over van haar eigen site:

Lisette Thoof... 'schreef inmiddels voor de meest uiteenlopende tijdschriften en kranten:

- spirituele tijdschriften zoals Happinez, Libelle Balance, Yoga Magazine, Zens, Prana, Bres, Onkruid, Jonas, Vruchtbare Aarde;
- vrouwenbladen zoals Elegance, Feeling, Marie-Claire;
- feministische bladen zoals Opzij en Avanta;
- overige bladen als Ode, Psychologie Magazine, Vrij Nederland, Panorama, Source, Fem;
- kranten zoals Trouw, Algemeen Dagblad, De Volkskrant.

Trad op als columniste in het Avro televisieprogramma De Ochtenden en als panellid van diverse radioprogramma's. Won in 2000 de 'Belicht of belaagd-trofee' voor het beste artikel over seksueel geweld.

Was zeven jaar hoofdredacteur van het consuminderblad Genoeg. Schreef tot nu toe dertien non fiction boeken over spiritualiteit, emancipatie en diverse andere onderwerpen, en vertaalde er vijf.

4.2.2 Lisette Thoof over God in Happinez

Met Lisette Thoof heb ik een gesprek gehad omdat zij redacteur is van VolZin en ook artikelen schrijft voor Happinez, beide spirituele tijdschriften, maar met een heel andere doelgroep. VolZin is een blad van christelijke huize en heeft een kerkelijke, vrijzinnige achterban en Happinez bedient zoals gezegd de markt van de nieuwe spiritualiteit. Zij schrijft dus voor zowel christelijke lezers als voor lezers geïnteresseerd in nieuwe spiritualiteit. Ik was benieuwd of zij de manier van schrijven aanpast aan het blad waarvoor ze schrijft en of ze het probleem van de taal herkent. In Happinez (2010 nr. 3, blz. 53) schreef zij bovendien, dat ruim een kwart van de Nederlanders valt in de categorie 'nieuwe spirituelen' en dat onder hen de term God niet langer taboe lijkt te zijn. Zij schrijft: 'In de jaren negentig van de vorige eeuw was dat nog wel zo: God was iets van de kerkelijk gelovigen, de buitenkerkelijk spirituelen hadden het liever over 'het goddelijke' of 'de Bron'. Maar de deconstructie van de bestaande denkpatronen is kennelijk zo ver gevorderd dat God zelf ook alweer fris onder het stof vandaan gekomen is.' In haar analyse van de nieuwe spiritualiteit schrijft ze: '(...) God is namelijk, geloven wij tegenwoordig, niet iets of iemand buiten ons, maar iets binnen in ons diepste zelf. De gnostici noemden het de goddelijke vonk die in iedereen zit, de boeddhisten noemen het de boeddha natuur, voor esoterische christenen is het de Christus in ons. Uit de theosofie van Blavatsky komt het begrip 'hogere Zelf' en in de *human potential movement* gaat het om 'het innerlijke kind'. Maar al die begrippen komen op hetzelfde neer; in de diepe of hogere lagen van ons bewustzijn is een goddelijke kern aanwezig.' (Happinez 2010 nr. 3, blz. 54) En: '(...) alles is met alles verbonden. God is niet alleen het diepste van mijzelf; het goddelijke – of het bewustzijn, dat komt op hetzelfde neer – is overal en doordringt alles, tot in de verste uithoeken van de kosmos, tot in de haarvaten van het leven.' (Happinez 2010, blz. 55) Genoeg aanleidingen voor een gesprek.

4.2.3 Over haar achtergrond

Lisette vertelt dat haar vader remonstrants was en heel vrijzinnig, New Age-achtig avant la lettre. Hij hield er een immanent godsbeeld op na. Haar moeder geloofde niets. Lisette ging wel naar catechisatie en naar de zondagsschool en ze heeft wat dat betreft wel enige notie gekregen van het christelijke geloof. De kerk sloot echter niet aan bij haar vragen en belevingswereld. Zij ervoer het als een manco van de kerk dat die teveel gericht was naar buiten en te weinig oog had voor de blik en de weg naar binnen.

Jan Foudraïne, Barry Long, Byron Katie zijn in haar leven bronnen van inspiratie. In 1999 is ze katholiek geworden, gegrepen door de mystiek van de mis. Meer en meer ontdekt ze de schatten uit de christelijke traditie, de mystiek en de spirituele en theologische inzichten. Hoewel ze ziet dat er prachtige dingen in de kerk gebeuren, gaat ze daar zelden nog heen.

4.2.4 Over VolZin en Happinez

Lisette schrijft ongeveer even lang voor VolZin als voor Happinez. Bij VolZin kon ze naar haar zeggen haar 'buitenkerkelijke ei' niet helemaal kwijt en daarom blijft ze voor Happinez en andere bladen schrijven.

VolZin kwam in 2002 voort uit een fusie tussen de Bazuin en Hervormd Nederland. Het blad is voor een deel van koers veranderd en trekt tegenwoordig een beetje in de richting van Happinez. Ik citeer de site www.volzin.nl: "Vanaf het eerste nummer van 2010 verschijnt *VolZin* in een geheel nieuwe vormgeving, klassiek en eigentijds. Maar ook inhoudelijk verlegt het blad zijn grenzen. Richtte *VolZin* zich tot nu toe vooral op een achterban van moderne kerkgebonden gelovigen, vanaf 2010 zal het blad – nadrukkelijker dan al het geval was – ook de niet-kerkgebonden 'nieuwe spirituelen' aan zich trachten te binden. Het meest markant komt de koersverlegging tot uiting in een verandering van de ondertitel. Die luidt vanaf heden: 'tijdschrift voor zinvol leven', ter vervanging van de oude ondertitel: 'opinieblad voor geloof en samenleving'. Juist de zoektocht naar een zinvol leven is immers wat de lezers met elkaar en met hun blad verbindt", schrijft hoofdredacteur Jan van Hooydonk in zijn commentaar. "In de zeven jaar na de geslaagde fusie van *Hervormd Nederland* en *de Bazuin* heeft dit blad een hele ontwikkeling doorgemaakt. Na een begin waarin de redactie vooral zocht naar evenwicht tussen 'protestantse' en 'katholieke' artikelen, is zij meer en meer op het spoor gekomen van wat er voor mensen wezenlijk toe doet: hun zoektocht naar de bronnen van het bestaan, naar een duurzame levenshouding, naar waarden die het leven individueel en collectief verrijken. *VolZin* blijft trouw aan zijn missie: het verbinden van persoonlijke spiritualiteit en maatschappelijke betrokkenheid. Ook handhaaft het blad de verbondenheid met de eigen christelijke traditie."

Lisette vertelt dat de gemiddelde leeftijd van de VolZinlezers 68 jaar is en dat deze lezers een progressief kerkelijke achtergrond hebben. Deze abonnees vallen af door ziekte en overlijden etc. Er zijn nieuwe lezers nodig om als blad te kunnen voortbestaan, daarom beweegt het blad mee met de meer vrijzinnige kerkgangers en de soloreligieuzen. Men heeft wel eens via Happinez nieuwe leden geprobeerd te werven voor VolZin d.m.v. een proefabonnement, maar dat werd geen succes. VolZin is te kerkelijk en te gelovig voor Happinez lezers, zo is uit onderzoek gebleken.

Ik stel Lisette Thoofft deels vergelijkbare vragen als Miek Pot, deels andere, aangepast aan haar achtergrond en omstandigheden.

4.2.5 Interview met Lisette Thoofft

MB: "Verander je van taal al naargelang je voor Happinez of VolZin schrijft?"

L: "Voor VolZin voel ik me uitgedaagd om het intellectueel en wetenschappelijk kloppend te maken, voor Happinez moet het laagdrempelig, toegankelijk voor iedereen zijn."

MB: “Wat denk jij bij het woord God?”

L: “Bij God zie ik geen man aan het kruis, geen man met een baard. God is dat wat er is. Dat wat er is noem ik God. De vraag is voor mij niet zozeer: ‘bestaat God?’ Dat is een foute vraag, vind ik. De vraag is veeleer: ‘Is dat wat er is toeval? Is het een schitterend ongeluk of is het intelligent, heeft het een herkomst en een doel dat wij niet kennen, maar wat er wel is?’ Dat laatste geloof ik. Ik vind het toeval veel moeilijker te geloven dan dat de werkelijkheid geen toeval is, daarvoor is het wonder te groot. Toevallig opeens een Big Bang? Toevallig?”

MB: “In je artikel in Happinez (2010 nr. 3) noem je God ‘de Bron’. En je zegt: ‘ God is hetzelfde als liefde die door je heen naar buiten straalt’. En God noem je ‘bewustzijn’, je noemt ook het woord ‘superbrein?’”

L: “Ja en nu spreek ik onbekommerd in intieme kring ook nog over Onze Lieve Heer, vanaf de tijd dat ik katholiek geworden ben, naast bewustzijn, Bron en liefde. Dat is tamelijk slordig hè, al die woorden door elkaar, dat zou ik in Volzin niet doen!”

MB: “Slordig, slordig... Ik interpreteer dat als spelen met beelden. We kunnen alleen maar over God in betrekkelijke woorden en beelden praten, dus daar kun je best een aantal van door elkaar gebruiken.”

L: “Ja, dat is een mooie gedachte, dat is mooi gezegd, van dat spelen met beelden. En liefde is God, ja zeker, dat is zo. Maar daar hoort bij, zou ik nu zeggen: vrijheid. Liefde en vrijheid moeten samengaan. Dat is wat Jezus manifesteert: hij was totaal vrij en totaal liefdevol.”

MB: “Hoe zou je het woord God omschrijven tegenover iemand die geen christelijke achtergrond heeft?”

L: “Als iemand wel in New Age geïnteresseerd is begin je met het goddelijke, de Bron, waaruit wij allen voortkomen, datgene wat ons inspireert, waaruit je je liefde haalt. Als we stil zijn kan dat binnenkomen. Maar als iemand helemaal niet geïnteresseerd is, wat doe je dan? Dan begin je misschien over de natuur. Of vraag je: ‘Heb je wel eens een voorspellende droom gehad?’ Of dan begin je over verwondering. Stel: je hebt een moestuin en uit een klein zaadje ontstaat een hele boom, enkel met water, lucht en licht. Het is toch onbegrijpelijk. De informatie zit in een minuscuul dingetje, wonderlijk, wonderlijk. Het gaat ons bevattingvermogen te boven. Mijn man zit erg in de antroposofie en daar hebben ze een behoorlijk dichtgetimmerd systeem, met engelen en aartsengelen en hiërarchieën en noem maar op. Op sommige dagen denk ik: ‘Het is vast waar’, maar op andere dagen denk ik: ‘Het is veel te veel benoemd en dan kan het nooit kloppen met de werkelijkheid.’ Ons denkvermogen schiet te kort, het is nog veel ingenieuzer dan wij kunnen bedenken. ‘Daar zijn we net vanaf, van al die sluitende verhalen en systemen, laten we het vooral openhouden’, denk ik dan. God gaat ons bevattingvermogen te boven.”

MB: “Wat denk jij bij de woorden: de liefde van God?”

L: “Allereerst het gevoel van dankbaarheid: gelukkig is hij er, als alles faalt, is er nog de liefde van God. De liefde van God, dat is de bodem van je bestaan, je kunt niet uit de hand van God vallen...Maar je kunt doodhonger in de liefde van God, dat kan, je kunt verongelukken, mishandeld worden en dat gebeurt ook in de liefde van God. De liefde van God dat is denk ik iets heel radicaals, buiten alle voorstellingsvermogen, niet gezellig. Dat alle dood en verderf en ellende daar ook in hoort, op de een of andere onbegrijpelijke manier, dat ze in God inbegrepen zijn, dat geloof ik. Het kwaad zit erin. Omdat we anders zouden sterven van verveling. God zie ik niet als de onmachtige dominee die langs de zijlijn staat en roept: ‘Ach mensen, doe het toch een beetje beter’. Helemaal niet. God is de grote auteur en wat hij schrijft, dat zijn onze levens. En dat zijn cliffhangers, pageturners. Het is allemaal even spannend hier op aarde dank zij het kwaad. En ik zeg niet dat het er altijd moet zijn. Het kwaad zorgt voor spanning en het is pas niet meer nodig als je zo verfijnd bent dat je kunt leven zonder spanning. Als je een grof mens bent zoals ik, dan bega je kwaad, heb je het kwaad nodig om iets te voelen, je aan te toetsen, je aan te

ontwikkelen. ‘God is leegte’, zei Barry Long, ‘God is boring’, en je moet zelf leeg zijn om daar tegen te kunnen. Het kwaad hoort bij God. Ik denk niet gnostisch dat God en het kwaad niets met elkaar te maken hebben: het kwaad is in God en het is een boven ons verstand uitstijgend en toch liefdevol geheel. Maar alles is in God, de engelen, de duivel.”

MB: “Je gebruikt zelf allerlei persoonlijke en abstracte woorden en beelden door elkaar. Onze Lieve Heer, het Veld, bewustzijn, de Bron, het Universum.”

L: “Dat doe ik nu. Vroeger niet. De Paus zei in de tijd dat ik katholiek werd dat het godsbeeld van de New Age verworpen moest worden omdat het onpersoonlijk was. Maar ik vond juist vroeger de persoonlijke God een waanidee. Maar nu denk ik: dat is ook zo. God is transcendent en immanent en persoonlijk. Ik kan er een relatie mee hebben. En daarom kan ik bidden met Onze Lieve Heer. Maar je moet met bidden oppassen. Want ik heb al zoveel, daarom. Eigenlijk mag je alleen maar zegen: ‘Dank je wel God’ en: ‘Wat heb je het mooi gemaakt, God.’ Dat is eigenlijk het enige wat je mag zeggen. Maar dat doe ik niet, want soms heb ik het moeilijk en dan roep ik: ‘Help!’ En dan zeg ik: ‘hoger Zelf, engel, geleide geest: ‘Help me.’ Dan roep ik die te hulp, want die is daarvoor. Het is een beetje kinderlijk misschien, maar je kunt contact maken met de geestelijke wereld. Maar God is te groot daarvoor in mijn gevoel. En daarbij: ik heb zo’n over-geprivilegieerd leven, met een prachtig huis, mooie kleren, lekker eten. En dan lees ik Etty Hillesum en dan lees ik dat zij die houding van dankbaarheid meenam naar het concentratiekamp. Als er mensen zijn die dat kunnen, dan ga ik toch niet bidden om meer opdrachten of zo! Mijn vriendinnen plaatsen bestellingen in het universum en vaak krijgen ze die ook, maar eigenlijk vind ik dat schandalig. Je hebt al zoveel. Begin eens te geven. En ten tweede: als ik mijn eigen leven zo biddend en vragend wil regisseren, dan ben ik alsmaar met mijn kleine verkokerde ik bezig. Dan krijg je alleen maar meer van hetzelfde. Maar als ik het aan Onze Lieve Heer overlaat, dan komen de verrassingen, dan wordt het spannend, dan krijg ik dingen die ik niet zou hebben verzonnen. Dan komen de inspiraties en de wendingen van het lot. Ik had nooit kunnen bedenken toen ik jong was, dat ik bij Volzin terecht zou komen en bij die rare christenen en dat ik het zo interessant zou gaan vinden. Ook de kleine en grote ongemakken en ziekten waar je niet om vraagt, kunnen verrijkend zijn. Dat mag je alleen maar over jezelf zegen natuurlijk, maar ik ken iemand die zei: ‘Die kanker is het beste wat me kon overkomen, want nu weet ik pas hoe kostbaar het leven is.’ Dat weet je echt niet hoor, tot die tijd, je doet maar.”

MB: “In je artikel (Happinez 2010, nr. 3) zeg je, dat het woord God tegenwoordig wel weer kan.”

L: “Ja, dat is mijn ervaring. Ik praat met jonge mensen, mijn dochter en haar vrienden en die zitten er niet zo mee. Dan is het woord God wel weer bruikbaar. Dan zijn we er doorheen. Maar vroeger was het veel te veel omschreven. Toen was God de jaloezse, straffende, wrekende en oordelende God die jou naar de hel stuurde. Die God is dood. Maar God is niet natuurlijk niet dood!”

MB: “Mijn ervaring is dat bij mensen boven de vijftig het woord God vaak problematisch is. Het roept zoveel associaties, negatieve herinneringen en weerstand op. Deze mensen maken soms bijna een karikatuur van God en zeggen vervolgens: ‘Daar geloof ik niet in.’ Maar jonge mensen die niets hebben meegekregen, die zijn onbelast en dan kun je het woord weer gebruiken.”

L: “Maar dan is Jezus misschien weer wel een nieuw probleem. Misschien moet je praten over de Christus, de Christus in ons. Dat is de liefde van God, je hogere Zelf, dat centrum moet zich ergens in je bevinden, dat kun je ook de Christus noemen.”

MB: “Iets heel anders. Ik heb zelf het gevoel dat de waterscheiding tussen nieuwe spirituelen en kerkmensen te kunstmatig is, dat die al passé is. Ik denk dat ze ook in de kerk zitten, dat ook veel kerkmensen leentjebuurt spelen bij nieuwe spiritualiteit.”

L: “Mee eens, dat zegt Jan Oegema ook. Zijn artikel daarover, wat hij ooit schreef over de soloreligieuzen (*Trouw*, 19 maart 2005), sprak een heleboel mensen in de kerk aan, die zeiden: ‘Ik voel me zo eenzaam in de kerk, ik kan met niemand praten, u begrijpt me’.”

MB: “Van mijn geloofsgemeenschap weet ik het zeker. Nu is die wel niet representatief voor kerkelijk Nederland, we zitten in Amsterdam tenslotte, maar toch. In mijn kerk zitten halve boeddhisten, mensen die in reïncarnatie geloven, met chakra’s werken, en dat gaat probleemloos samen met een gelovig christen en kerkganger zijn.”

L: “Dat zou betekenen dat er nog meer dan 25% mensen bezig zijn met nieuwe spiritualiteit. Bij de Volzin redactie is dat ook min of meer zo. Een collega is katholiek en theoloog en gaat naar boeddhistische retraites, de ander is vrijzinnig opgevoed en gaat naar basisgemeenten. Hij kwam in de *Trouw* Relitest nog hoger op de New Age schaal uit dan ik. Ik kom uit de New Age, en mijn baas is nog het meest kerkgetrouw. Hij is lekendominicaan en hij houdt de boel nog een beetje aan de ankers. Bij ons loopt kerkelijkheid en nieuwe spiritualiteit ook dwars door de redactie heen en ik denk dat het ook heel representatief is voor onze lezers.”

MB: ‘Als het zo door elkaar loopt in mensen, christelijk geloof en nieuwe spiritualiteit, hebben die mensen dan genoeg aan de traditionele christelijke taal en begrippen vraag ik me af... Ik weet het antwoord niet, maar vraag het me maar af... Ik vind het razend interessant wat er allemaal aan het gebeuren is!’

L: “Ja, het is erg spannend inderdaad op het spirituele erf!”

4.2.6 Conclusie

Lisette Thoofft gebruikt zelf voor het woord God:

Dat wat er is
Bewustzijn
Liefde
Licht
Het Veld
Superbrein
Bron
Onze Lieve Heer
God

In haar artikelen voor *Happinez* en voor nieuwe spirituelen gebruikt ze behalve bovenstaande woorden (uitgezonderd Onze Lieve Heer):

Goddelijke vonk
Boeddha natuur
Christus in ons
Hoger Zelf
Innerlijke Kind
Het goddelijke
De Bron waaruit wij allen voortkomen
De Bron waaruit je je liefde haalt.

Om met mensen over God in gesprek te komen zou ze insteken bij de natuur, verwondering, voorspellende dromen.

Wat opvalt is dat het in dit taalgebruik om betrekkelijk abstracte termen gaat. ‘Onze Lieve Heer’ springt daar opvallend uit, maar dat is voor privé gebruik.

Haar ervaring is dat het woord God weer gebruikt kan worden bij de jongere generaties.

Hoofdstuk 5. Spiritualiteit en nieuwe spiritualiteit. Op zoek naar andere taal in het tijdschrift *Happinez*

5.1 Het hedendaagse grond- en toverwoord: spiritualiteit

“Het grondwoord ‘spiritualiteit’ heeft een omvangrijke actieradius: het omvat de goddelijke en de menselijke geest; overkoepelt ascese en mystiek; integreert bijbelse tradities (*roeach*) en hellenistische intuïties (*nous*); overschrijdt de grenzen van religies en levensbeschouwingen. Het kerngebeuren, dat door ‘spiritualiteit’ wordt opgeroepen, is de betrekking tussen de goddelijke Geest en de menselijke geest.” (Waaijman 2000, blz. 361)

‘Spiritualiteit’ is het grondwoord dat momenteel de brede ervaringswereld van zingevingsvragen, geestelijke dimensies van het leven en religieuze gevoelens beslaat. Het woord spiritualiteit heeft binnen de christelijke traditie een hele geschiedenis doorgemaakt, maar ik beperk me tot de connotaties die het in de recente geschiedenis gekregen heeft. Ik citeer Waaijman:

“Vanaf de zestiger jaren wordt spiritualiteit in vrijwel alle talen en voor vrijwel alle levensbeschouwingen het overkoepelende begrip voor alles wat met ‘geestelijk leven’ te maken heeft. Aan de grote verbreiding van het woord buiten de spiritualiteitsstudie heeft waarschijnlijk bijgedragen dat spiritualiteit een onbelast woord is. ‘Spiritualiteit’ staat voor iets oningevulds, zoals ‘religiositeit’, ‘geloofsbeleving’ en ‘religieuze ervaring’, termen die een gebied openhouden, dat nog niet door de institutionele kaders is bezet.

‘Spiritualiteit’ kan op die manier aanduiding zijn voor een ‘nieuw’ levensgevoel (zo wordt bijvoorbeeld ‘New Age’ bij voorkeur verbonden met ‘spiritualiteit’), voor emancipatiebewegingen (bevrijdingsspiritualiteit, vredesspiritualiteit, feministische spiritualiteit, milieuspiritualiteit enz.) en voor globale motivaties die zich niet laten inkaderen in de articulaties van vigerende geloofsinstuties.” (Waaijman 2000, blz. 361)

Ik gebruik ook zelf bij voorkeur het woord spiritualiteit, om redenen die Waaijman noemt: het is een open, oningevuld begrip, dat niet de associaties oproept met geloof en kerk en alles wat die woorden weer aan associaties oproepen. Het overschrijdt de grenzen van religies en levensbeschouwingen. Christelijk geloof kan onder spiritualiteit vallen, maar ook het boeddhisme, nieuwe spiritualiteit etc. Vroeger omschreven we Het Huis op het Spui als *Centrum voor geloofsbeleving, levenoriëntatie en spiritualiteit*. Maar al snel volstonden we met de nadere aanduiding: Centrum voor spiritualiteit, omdat in het woord spiritualiteit ook geloofsbeleving en levensoriëntatie inbegrepen zijn.

5.2 De nieuwe spiritualiteit

Al jaren probeer ik op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen op het gebied van New Age of de nieuwe benaming ‘nieuwe spiritualiteit’. Er is de laatste jaren een enorm terrein ontstaan waar alle mogelijke vormen van spiritualiteit bloeien en groeien. Het aanbod aan cursussen, zelfrealisatieworkshops, yoga, mindfulness, aurareading, healing, channelling etc. etc. is overweldigend. Op dit moment is de term ‘nieuwe spiritualiteit’ in zwang om deze vormen van spiritualiteit aan te duiden. In een artikel over nieuwe spiritualiteit in *Trouw* (29 nov. 2008) wordt de poging om een definitie te geven van wat nieuwe spiritualiteit is opgegeven. Een heldere definitie wordt bemoeilijkt omdat er vaak geen duidelijke scheiding te maken valt tussen christelijke spiritualiteit en de nieuwe spiritualiteit. Mijn eigen ervaring is in ieder geval dat in een stad als Amsterdam een dergelijke waterscheiding kunstmatig en relatief is. Want, zo staat er in *Trouw*: “Ook kerkgangers kopen ‘The Secret’. Om hun betere ik op te porren, gaan mensen net zo makkelijk op zondag naar de kerk als op woensdag naar yoga. En hebben ze in hun huis een Boeddhabeeldje staan, en ligt op tafel een boek van de Vietnamese boeddhistische monnik Thich

Nat Han zomaar op een werkje van de benedictijner monnik Anselm Grün, terwijl de tv aanstaat voor channelling met Char. We rommelen maar wat aan, spiritueel gezien, al is het met de beste bedoelingen.”

Het onderzoek *God in Nederland 1996-2006* karakteriseert de nieuwe spirituelen als volgt: “Nieuwe spirituelen worden gekenmerkt door veel belangstelling voor zingevingsvragen, een hoge mate van religieuze individualisering, en sterke gerichtheid op zoekreligiositeit en een grote religieuze openheid. Zij zien religie als iets persoonlijks en niet zozeer als een groepsgebeuren of iets dat samenvalt met kerkelijke instituties.” (Bernts c.s. 2007, blz. 166)

Het percentage Nederlanders dat zich bezighoudt met nieuwe spiritualiteit is aanzienlijk. Over de vraag, hoeveel nieuwe spirituelen er in ons land rondlopen, lopen de schattingen uiteen, al naargelang de gebruikte criteria en definities. Het rapport *God in Nederland 1996-2006* constateert dat 8% van de respondenten in het onderzoek tot de nieuwe spirituelen behoort. 49% van deze nieuwe spirituelen bestaat uit gelovige buitenkerkelijken en 18% uit ongelovige buitenkerkelijken. Bijna een kwart (24%) is kerkelijk: 13% is rooms-katholiek en 11% is lid van de PKN. (Bernts c.s., blz. 164) Omgekeerd kan 4% van de ongelovige en 15% van de gelovige buitenkerkelijken tot de nieuwe spirituelen worden gerekend. Van de katholieke kerkleden is dit 12%, van de PKN-leden 14%. (Bernts c.s., blz. 192)

In de in 2006 verschenen publicatie *Geloven in het publieke domein* van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) wordt gesproken over ‘ongebonden spirituelen’. Het betreffende hoofdstuk gaat niet over spiritualiteit als zodanig (de titel is *Leefstijlen en zingeving*), maar over de gevolgen van levensbeschouwelijke zingeving voor de sociale cohesie en burgerschapswaarden. De respondenten worden daartoe in zes levensbeschouwelijke categorieën ingedeeld. De categorie ‘ongebonden spirituelen’ wordt zeer breed gedefinieerd, namelijk als “mensen die aangaven wel (incl. enigszins) spiritueel/religieus te zijn ingesteld, maar zich niet tot een levensbeschouwelijke/religieuze/spirituele groepering rekenen (...).” Respondenten die ook aangaven ‘wel (incl. enigszins) spiritueel/religieus te zijn ingesteld’ maar zich wél tot een groepering rekenen, worden ingedeeld in de categorieën ‘christenen’ of ‘overige gebonden religieuzen’. (Van de Donk c.s., 2006 blz. 176) Het rapport stelt dat 26% van de Nederlanders tot de ‘ongebonden spirituelen’ behoort (idem, blz. 176 en 184). In de aanpak van dit rapport worden ‘ongebonden spirituelen’ dus gekenmerkt door het feit dat zij zich niet tot een groepering rekenen. Wie zich christen, moslim, jood, boeddhist of hindoe noemt (samen 28%), valt erbuiten (idem, p. 186, 187).

Dit is uiteraard een geheel andere indeling dan die in *God in Nederland*. Terwijl in *God in Nederland* de categorieën spiritueel en kerkelijk elkaar vaak overlappen, zijn zij in het WRR rapport strikt gescheiden, als gevolg van de gekozen definities. Hoewel er overeenkomsten bestaan tussen de 8% ‘nieuwe spirituelen’ van *God in Nederland* en de 26% ‘ongebonden spirituelen’ van het WRR rapport, bijvoorbeeld in de grote belangstelling voor esoterie, is het onjuist om de twee groepen min of meer te vereenzelvigen, zoals soms gebeurt (zie bijv. Meester 2008, blz. 20). Ten eerste is de WRR definitie te vaag en breed om het ‘nieuwe’ van deze spiritualiteit te kunnen analyseren en is de groep als gevolg van de gekozen definitie daarvoor ook veel te groot. En ten tweede mist de WRR definitie een belangrijk kenmerk van de ‘nieuwe spirituelen’, namelijk dat ‘kerkelijk’ en ‘niet kerkelijk’ juist niet strikt zijn gescheiden.

Omdat het mijn opdracht is de verbinding en het gesprek te zoeken met niet kerkelijke of onkerkelijk geworden zinzoekers, verdiep ik me in de grote trends die zich op deze markt van de nieuwe spiritualiteit aandienen. In de afgelopen jaren stonden boeken op het programma van het Huis op het Spui als *De Celestijnse Belofte* van James Redfield, *The Course in Miracles*, de boeken van

Neale Donald Walsh zoals *Een ongewoon gesprek met God* en het boek *Eindeloos Bewustzijn* van Pim van Lommel. Deze boeken werden gelezen met groepen die uit kerkgangers en buitenkerkelijken bestonden en dat leverde vaak de mooiste en meest onverwachte gesprekken op.

We zochten naar de verbinding en verschil met de christelijke traditie, wat ons raakte en waarom en wisselden onze ervaringen uit naar aanleiding van het gelezene. Mijn mening is dat een predikant die wil weten waar mensen op spiritueel gebied mee bezig zijn, de hypes en trends op het gebied van spiritualiteit moet volgen, de spirituele bestsellers moet lezen en bladen als *Happinez*. Het is zaak om nieuwe spiritualiteit serieus te nemen, hoe grillig en bizar ook, wil je de mensen die daarin geïnteresseerd zijn serieus nemen. Daarbij blijkt het bij nieuwe spirituelen in Nederland om een behoorlijk aantal mensen te gaan, die zich met name buiten de kerk bevinden maar ook in de kerk. Het is een uitdaging om met de nieuwe spiritualiteit vanuit de christelijke traditie in gesprek te gaan en om daarin de geesten te onderscheiden, en de sporen te ontwaren van het geheim dat we God noemen, of dat in de nieuwe spiritualiteit met andere woorden wordt aangeduid.

“Spiritualiteit”, zegt Kees Waaijman (Speling jaargang 61 nr.1, blz. 341) “is een weids landschap, waarvan wij de breedte, hoogte en diepte nog maar nauwelijks kunnen peilen.” Het lijkt hem, en ik deel die mening, niet verstandig om de nieuwe spiritualiteit voortijdig in te perken. Met Waaijman ben ik van mening dat het geheel van de hedendaagse spiritualiteit een fascinerende speelruimte is waar het Goddelijk Geheim zich kenbaar maakt en waarvan het de dragende grond is. De Geest waait waarheen hij wil (Joh. 3:8). Gods inwerking betreft alle mensen en op de meest onverwachte en onwaarschijnlijke manieren, plaatsen en tijden “breekt de onuitsprekelijke aanwezigheid door in het leven van mensen, om een spoor van liefde na te laten.” (Waaijman in Speling nr.1 2009, blz. 34)

5.3 Het tijdschrift *Happinez* als onderzoeksmateriaal

Op deze markt van zingeving en geluk is het tijdschrift *Happinez* het grootste blad dat de markt van de nieuwe spiritualiteit bedient. Er zijn nog andere tijdschriften zoals *Onkruid*, *Ode* etc., maar deze hebben een veel kleinere oplage. *Happinez* lees ik zelf omdat het heel bruikbaar is om een beetje bij te blijven op het gebied van nieuwe spiritualiteit. Voor theologen is het eigenlijk verplichte kost om regelmatig te lezen. Je krijgt een goed beeld van wat er aan spiritualiteit op de markt is en waar heel veel spirituele zoekers zich mee bezig houden.

Happinez lezend door de jaren heen is het me dikwijls opgevallen, dat het in artikelen en interviews over dezelfde inzichten en spirituele transformatieprocessen lijkt te gaan als in de christelijk mystieke traditie, de spirituele omvormingsprocessen waarop de opleiding Geestelijke Begeleiding betrekking heeft. Hetzelfde lijkt alleen anders te worden gezegd. De taal is anders, toegankelijker en laagdrempeliger, ‘gewoner’ en neutraler en wordt, vermoed ik, begrepen door de lezers, gezien het enorme succes van het blad. Het tijdschrift biedt me daarom de mogelijkheid een klein verkennend onderzoek te doen naar de niet christelijke taal die gebezigd wordt als het gaat om spirituele ervaringen en inzichten met betrekking tot de woorden ‘God’ en ‘de liefde van God’. Enkele artikelen uit *Happinez* heb ik bekeken op de taal die voor deze begrippen gebruikt wordt.

5.3.1 Over *Happinez*

Het eerste nummer van *Happinez* verscheen in 2003. Het tijdschrift is een concept van Inez van Oord. Zij zegt in een interview over haar blad:

“Mensen gaan niet meer naar de kerk, maar zoeken toch naar zingeving. We leven in een verwarrende tijd. Daar zit een blad in, dacht ik. De honger naar spiritualiteit bleek veel groter dan

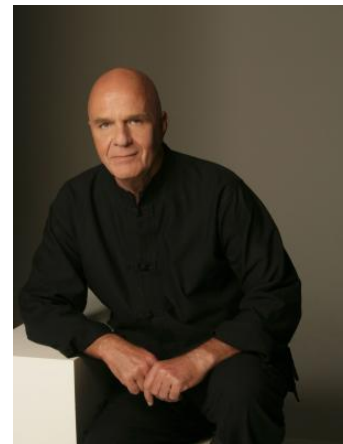
ik vooraf had gedacht.” Zo richtte zij Happinez op, ‘het eerste mindstyle magazine’, een magazine over zingeving en spiritualiteit. De website zegt over Happinez: “Een tijdschrift voor mensen die geïnteresseerd zijn in zingeving en verdieping in combinatie met een pure, stijlvolle manier van leven. Happinez laat de lezer op een toegankelijke wijze kennismaken met een zeer breed aanbod van onderwerpen op het gebied van wijsheid, psychologie en spiritualiteit. Het voegt hiermee een dimensie toe aan thema's als leven en werken, wonen, gezondheid, reizen en natuur, kunst en cultuur. Happinez is een blad met inhoud én glans dat de lezer zowel wil inspireren met interviews, reportages en achtergrondartikelen als met prachtige fotografie en een bijzondere vormgeving. Happinez verschijnt acht keer per jaar.”

In vijf jaar tijd groeide het tijdschrift naar een oplage van 188.000 en het is daarmee de grootste glossy van Nederland. Happinezlezers zijn voor 95% vrouw.

5.4 Op zoek in Happinez naar taal voor ‘God’ en ‘de liefde van God’. Wayne Dyer

In Happinez 2009 (jaargang 7 nr. 7) staat een interview van Susan Smit met Wayne Dyer (Michigan, 1940).

Dyer is een Amerikaans schrijver en psychotherapeut die meer dan 30 boeken heeft geschreven. Hij schreef in 1976 het boek *Niet morgen maar nu* en daarvan werden 30 miljoen exemplaren verkocht, waardoor het een van de best verkopende boeken ooit werd. In zijn werk wil Dyer overbrengen dat onze gedachten ons leven kunnen maken en breken: “Als je de manier waarop je naar de dingen kijkt verandert, veranderen de dingen waar je naar kijkt.” Tegenwoordig heeft hij zich verdiept in de Tao te Tjing.

Ik heb juist dit interview geanalyseerd omdat Dyer op het gebied van de nieuwe spiritualiteit geldt als een autoriteit.

Het interview van Happinez met Dyer geef ik hieronder niet integraal weer, maar ik beperk me tot het tweede deel waarin het gaat over God/Tao. Onderstreept zijn de zinnen waarin mijn inziens gerefereerd wordt aan God en de liefde van God.

5.4.1 Uit een interview met Wayne Dyer in Happinez

“Voor mij is Tao de bron van alles, dat waar alle dingen vandaan komen en waarnaar ze terugkeren, dat wat de wolken vormt, de vogels doet vliegen en je haar doet groeien. de Tao kent geen begin of einde, doet niets en bezielt toch alles in de wereld.”

Is Tao dan een soort God?

“De Tao laat zich niet claimen, Het is de complete eenheid van alles en laat zich niet in stukjes verdelen. Het zoekt niet naar welke vorm van religieuze structuur of organiserende principes dan ook. De Tao betekent in harmonie zijn met de bron en luisteren naar je innerlijke natuur die in contact staat met de bron. In een tijd waarin we gewend zijn om naar buiten te reiken voor leiding, is het zo inspirerend om door de Tao gewezen te worden op je innerlijke natuur die je alles vertelt wat je wilt weten en die je verbindt met alles.”

Heeft het bewerken en vertalen van de Tao u veranderd – en zo ja, in welke zin?

Ik heb elk van de verzen vier of vijf dagen bestudeerd en geleefd. Daarna ging ik zitten aan mijn schrijftafel, werd ik stil en stond ik toe wat zich aandeed. Het heeft me nederig gemaakt moet ik zeggen. Ik begon mezelf als een stukje van het geheel te zien, ik begon mijzelf te zien in anderen. Het heeft me minder gespannen gemaakt, minder veroordelend en vooral: minder handelend.

Een van de belangrijkste lessen van de Tao is om niet te veel te handelen en de dingen te laten gebeuren. Of: Laat los en laat God, zoals ik het graag zeg.’

Dus behalve het loslaten van overtuigingen moeten we ook het handelen loslaten?

“Eigenlijk vloeit het ene logischer wijze voort uit het andere. Wanneer verwachtingen worden teleurgesteld of overtuigingen worden uitgedaagd, beoefen dan berusting. Ontspan je, laat los, sta toe en erken dat sommige van je verlangens gaan over ‘hoe je denkt dat de wereld zou moeten zijn’ in plaats van hoe die op dat moment is. Laat de wereld zich ontvouwen zonder dat je steeds probeert het allemaal te begrijpen. Bemoei je er niet te veel mee, want de dingen verlopen volgens een goddelijke orde. Zit er minder bovenop, sta meer gewoon toe.”

Ambitie en daadkracht staan zo hoog aangeschreven in onze cultuur. Niet handelen brengt voor velen de angst naar boven dat alles in het honderd loopt. Hoe kunt u de go getters van deze wereld in laten zien dat dit werkt?

“Ik zeg niet dat je helemaal niet meer moet doen; ik zeg dat het zinvol is te denken en te handelen in harmonie met de natuur. Moeite doen, handelen, is het ene onderdeel van het geheel; geen moeite doen, niet handelen, is het andere. Dit lijkt paradoxaal, en veel in de Tao is paradoxaal, maar tegenstellingen kunnen samen een mooi resultaat opleveren. Denk eens aan wat we doen als we met iemand dansen. We kennen de stappen, nemen een houding in, weten ongeveer wat we moeten doen, maar zodra de muziek begint volgen we het ritme en laten we ons gaan om gemakkelijker met onze partner te bewegen.”

Voor een goed resultaat moet er dus een balans zijn tussen handelen en loslaten?

“Juist, dat heb je goed gezien. Het is heel belangrijk om je verlangens te inventariseren, maar houd er vervolgens niet krampachtig aan vast. Draag ze daarentegen over aan het onbenoembare. Draag ze over en doe niets dan vertrouwen. Zet tegelijkertijd al je zintuigen open voor leiding en verbind je met het universum, met de bron, de Tao of hoe je het ook maar wilt noemen, die alles wat je nodig hebt naar je toestuurt. Jij hoeft niets te doen met je wilskracht. Houd op met streven; laat in plaats daarvan de volmaakte energie, de onuitputtelijke bron door jou heen werken.”

De belangrijkste voorwaarde daarvoor is te leren leven met onzekerheid.

“Dat is een proces van overgave. Als je erop vertrouwt dat alles zijn volmaakte plek zal vinden, is het je gelukt je over te geven. Wat die plek is, is inderdaad onzeker. Er is overgave nodig aan leiding door een hoger principe dan door de verlangens van je ego. Door op te houden met jagen en een getuige te worden, leg je je eisende kant het zwijgen op en zie je de geschenken en uitnodigingen die iedere dag weer worden aangeboden. Je leert ze herkennen en waarderen en op een zeker moment besef je dat onzekerheid niet langer gelijkstaat met onveiligheid.”

Welk laatste inzicht wilt u nog geven om mensen de moed te geven los te breken uit vastgeroeste denkpatronen en gewoonten?

“Oude gewoontes verdwijnen veel sneller uit je leven als je niet je relatie met je geliefde, je ouders, je vrienden of andere belangrijke personen als het belangrijkste ziet, maar jouw relatie met de bron. Als je dat lukt, als je je daarmee weet te verbinden door te wandelen in de natuur, door te mediteren, aan yoga te doen of wat dan ook, dan ga je intuïtief naar de stilte in jezelf en zet je jouw ego, en dus je controledwang, overtuigingen en gewoontes, opzij zodat het je niet langer in de weg zit. Je hoeft geen naam te geven aan die bron, zie het simpelweg als pure liefde. Het universum bevat een lieflijke energie die de schepping van alle andere wezens mogelijk maakt.

Plaats jouw relatie met die energie boven alle andere in je leven en raadpleeg die bron voordat je andere mensen om raad vraagt. Trek je terug in stilte, luister en weet dat die kracht zowel buiten als binnen in je is. Daar zul je leiding vinden bij alle veranderingen die nodig zijn.”

5.4.2 Woorden voor 'God' en 'de liefde van God' bij Dyer

Dyer gebruikt in dit interview deze woorden en omschrijvingen voor God en de liefde van God:

Tao

Bron van alles/ onuitputtelijke bron

Zonder begin of einde

Dat waar alle dingen vandaan komen en waarnaar ze terugkeren, dat wat de wolken vormt, de vogels doet vliegen en je haar doet groeien

Alles

Bezielt de wereld

Goddelijke orde

Innerlijke natuur

De natuur

Het onbenoembare

Universum

Of hoe je het ook maar wilt noemen

Volmaakte energie

Een hoger principe (dan de verlangens van het ego dat leiding geeft en waaraan je je kunt overgeven)

Pure liefde

De stilte in jezelf

Lieflijke energie die de schepping van alle andere wezens mogelijk maakt

Kracht

Geschenken en uitnodigingen die je iedere dag worden aangeboden

(De laatste omschrijving kun je lezen als een *passivum divinum*, een passieve werkwoordsvorm die een handeling aan God toeschrijft: het is God die ons iedere dag geschenken en uitnodigingen geeft).

5.3.3 Conclusie

Mij spreekt de manier waarop Dyer over God spreekt aan omdat hij op een mijns inziens heldere, verfrissende en eenvoudige manier spreekt over de Onuitsprekelijke, in termen die overigens voor een deel ook dicht bij de christelijke beeldtaal voor God blijven. Woorden als:

onuitputtelijke/scheppende Bron, pure liefde, het onbenoembare, dat waar alle dingen vandaan komen en waarnaar ze terugkeren, de stilte in jezelf: deze woorden blijven dicht bij huis.

De woorden: Tao, wat de wolken vormt, de vogels doet vliegen en je haar doet groeien, Universum, de natuur, volmaakte energie, een hoger principe, lieflijke energie, kracht komen niet uit het christelijke taalveld, maar geven in hun onpersoonlijke, abstracte omschrijvingen verfrissende woorden voor God.

De liefde van God noemt hij de lieflijke energie die de schepping van alle andere wezens mogelijk maakt. Dat komt dicht in de buurt van het woord *chesed*. Woorden als volmaakte energie, pure liefde, lieflijke energie, innerlijke natuur, kracht sluiten ook aan bij de noties van *chesed*.

Evenals Miek Pot en Lisette Thoofst noemt Dyer de natuur als manifestatie van God. Ook hier valt het weer op dat de woorden voor God en de liefde van God niet zozeer een persoonlijk als wel een abstract karakter hebben.

5.5 Op zoek in Hapineez naar taal voor 'God' en 'de liefde van God': Brandon Bays

Brandon Bays is vooral bekend geworden met haar boek *The Journey (De belende reis)*. Van dit boek werden wereldwijd meer dan 20 miljoen exemplaren verkocht (Happinez jaargang 9 nr. 1, 2010).

Ze werkte als therapeut, schreef vier boeken en geeft wereldwijd workshops.

Ook Bays geldt als een toonaangevende figuur op het terrein van nieuwe spiritualiteit.

In Happinez jaargang 5 nr. 3, 2006 kwam ik het volgende verhaal tegen, een verhaal dat op de schrijfster van de column, Brandon Bays, toen ze het hoorde een overdonderend effect had.

En ook op mij maakten dit verhaal en de column als geheel grote indruk en het hielp mij de omvorming in schepping en de consequenties daarvan beter te begrijpen. Hoewel er in deze column geen alternatieve woorden voor God worden gegeven, geef ik deze toch weer vanwege de noties van dankbaarheid, overvloed, zegeningen en God als gulle gever van dit alles.

5.5.1 ‘Vrijheid van gehechtheid’, een column.

“Een belangrijk Indiase meester gaf onderricht aan zijn leerlingen en zei: ‘Ik vertel jullie mijn geheim. Elke avond voordat ik ga slapen kniel ik en bedank God met heel mijn hart voor de zegeningen van de dag. Daarna bied ik hem alles aan wat mij dierbaar is: mijn fabrieken, mijn ashram, mijn huizen. Ik bied mijn studenten, mijn vrienden en zelfs mijn geliefde vrouw en dierbare kinderen aan. Voor mijn geestesoog zie ik de fabrieken en de ashram afbranden. Ik zie dat mijn vrouw en kinderen van mij worden afgenomen. Na afloop van dit gebed ga ik slapen als een arme man. Wanneer ik de volgende dag wakker word en om mij heen kijk, groet ik de nieuwe dag en zie ik dat niets van mij is afgenomen. Overspoeld door dankbaarheid dank ik voor nog een dag waarop ik gezegend ben met kostbare geschenken. Ik realiseer mij dat ik alleen maar schatbewaarder ben. Want in de eerste plaats zijn al deze geschenken nooit mijn bezit geweest. Ik heb ze alleen maar te leen. Alles is alleen in bruikleen.

Vervolgens schrijft Brandon Bays: ‘Deze woorden raakten me zo diep dat ik mijzelf beloofde om deze les te integreren in mijn leven. Zoals de meester in het verhaal, bedankte ik elke avond God voor de zegeningen van de dag en bood ik hem alles aan wat mij dierbaar was: mijn huis, mijn familie, mijn huwelijk, onze bezittingen en al onze materiele rijkdom. En elke morgen stond ik op vol dankbaarheid, overweldigd door het begrip dat ik voor nog een dag was gezegend. Ik was minder gefocust op de zaken die me omringden omdat ik mij ervan bewust was dat ze mij niet toebehoorden. Het had ook effect op mijn relaties: mijn gezins- en huwelijksleven verdiepte zich. Ik beschouwde nu alles als een geschenk en mijn enige verantwoordelijkheid lag in het eren en genieten van de dingen om mij heen. Het was een onschuldige, eenvoudige oefening, maar de les die ik eruit leerde, kreeg meer en meer betekenis in mijn leven. Alle ‘normale’ zaken om mij heen werden opeens bijzonder, kregen een bijzondere glans en lichtheid. Meer dan ooit tevoren was ik me bewust van de vergankelijkheid van het leven, de korte tijd die ons op deze planeet is toebedeeld en dat we daarom de overvloed aan zegeningen waarmee we worden omringd moeten koesteren.

Hoe meer ik me bewust werd van deze zaken, hoe sterker ook het gevoel dat bij mij opkwam dat ik de zegeningen die mij zo overvloedig waren toebedeeld wilde delen met anderen. Ik merkte dat de materiele zaken in mijn leven konden komen en gaan zonder het gevoel van volmaaktheid en dankbaarheid dat mij vervulde aan te tasten. En na verloop van tijd verdween het begrip ‘eigendom’ voor mij helemaal – wat overbleef was een lichter leven vol dankbaarheid.

Een schijnbare tegenstrijdigheid ontvouwde zich in mijn leven. Enerzijds was daar de erkenning dat alles in het leven te leen is en daarom gekoesterd moet worden en anderzijds de totale aanvaarding om de dingen uit mijn leven die ik koesterde in andere handen te leggen. Ik aanvaarde liefdevol elk geschenk, maar voelde mij totaal neutraal en niet verbonden als ik er weer afscheid van nam. En dat is de toegangspoort tot ware wijsheid.”

5.5.2 Uit een interview met Brandon Bays in Happinez

In Happinez jaargang 8 nr. 1, 2010 wordt Bays geïnterviewd en komt ze opnieuw aan het woord. Ze heeft een nieuw boek geschreven, *Bewustzijn. Het nieuwe kapitaal*, waarin ze schrijft over de financiële, maatschappelijke en milieucrisis. ‘Nu, meer dan ooit wordt er een beroep gedaan op de ware grootsheid van de mensheid. Het leven kan niet zonder onze geïnspireerde creativiteit en onze door liefde gedreven actie. Ons voortbestaan hangt er vanaf.’

Hoe zie je de crisis in het grotere geheel van bewustwording?

“We staan voor enorme uitdagingen. In elk land dat ik bezoek, zie ik dat mensen door paniek zijn overvallen en zichzelf op slot zetten. Ze reageren door zich af te sluiten: ze doen net of er niets aan de hand is of raken de weg kwijt in alle onzekerheid. Maar dan laten we ons regeren door angst; we verkrampen, bevriezen, vinden geen aansluiting met onze scheppingskracht en verergeren daarmee de crisis alleen maar.”

Hoe kan dit probleem toch een wake-up call worden?

“Door te beseffen dat de oude manier niet meer werkt. Daarmee bedoel ik het ouderwetse, door de markt gedreven materialisme met de kortzichtige aanpak van ‘ik eerst en meer, meer, meer.’ Het hebzucht-bewustzijn, het nemen zonder terug te geven, het compulsieve consumptiegedrag waarmee we onze planeet vernietigen. Als systeem is het volkomen kapot en uitgerangeerd. Als ideaal is het morsdood. Er is een golf van bewustwording aan de gang, een omslag in ons denken. Onze innerlijke wereld weerspiegelt zich in de materiële wereld. Wij manifesteren met z’n allen de werkelijkheid. Waar de crisis ons toe zou moeten aanzetten is het denken vanuit angst en gebrek te verlaten en over te gaan op het denken vanuit overvloed. We worden uitgenodigd om een manier van denken te accepteren die bemoedigend en vergevend is en heel het leven omarmt. Dit zal tastbaar worden in de manier van zakendoen, de verstandige manier waarop we omgaan met de bronnen van de aarde, ons inzicht in de onderlinge onafhankelijkheid van alle levende systemen, onze tolerantie ten opzichte van religieuze en culturele verschillen en onze ruimhartigheid ten opzichte van anderen.”

Een kleine groep mag dan toe zijn aan het nieuwe bewustzijn dat je beschrijft, maar een grotere groep houdt daar juist nu stevig vast aan angst.

“Er zijn maar enkele mensen nodig om de rest te inspireren- enkele mensen die hun hoofd boven het maaiveld uitsteken. Zij laten hun natuurlijke licht schijnen en tonen hun creativiteit, hun ruimhartigheid, en laten anderen zien wat de gevolgen daarvan zijn. Barack Obama geeft inspirerende toespraken waarin hij zegt dat we verantwoordelijkheid moeten nemen voor onze wereld. Maar hoe? Mijn antwoord: door bij jezelf stap voor stap na te gaan waar je beperkende overtuigingen zitten, je te bevrijden van negatieve conditionering, de ketenen van angst van je af te schudden en je te wenden tot grace.”

De term ‘grace’ is niet vertaald in je boek. Wat bedoel je ermee?

“Het oneindige veld van ongekende mogelijkheden, de goddelijke potentie. Toen ik meer dan twintig jaar geleden natuurkunde studeerde, leerde ik over de ruimte tussen moleculen. Die ruimte bevat een intelligentie, een kwaliteit die bepaalt dat een appelboom eruitziet als een appelboom en jij eruit ziet als jij. Je kunt grace ‘de bron’ noemen, ‘de ziel’, ‘God’ of ‘waarheid’. Het is het organiserende principe, een onzichtbare maar voelbare aanwezigheid. Het is je eigen essentie, je ziel, het deel van je dat je ogen doet stralen, je hart doet kloppen. Ik heb geleerd me te openen voor dit veld. Vanuit dit niveau kun je alles wat je beperkt, opheffen.”

Waarom is er toch altijd een crisis nodig om een grote verandering te bewerkstelligen?

“Meestal hebben we diepe tegenslag nodig om wakker te worden en los te breken uit beperkende patronen. Waarom zouden we iets veranderen als het allemaal goed gaat? Een crisis is geen straf, geen zinloze pech, maar een uitnodiging om alles te herzien. Ik heb zelf diverse crises meegemaakt. Het begon in 1992 toen er een tumor bij me werd geconstateerd, en dat was nog maar het begin. Een jaar na mijn genezing woedden er bosbranden in Californië. Mijn huis brandde volledig af; ik was al mijn persoonlijke bezittingen kwijt. Daarna biechtte mijn echtgenoot op dat hij verliefd was geworden op een andere vrouw en een paar maanden later liep ons huwelijk van 21 jaar op de klippen. In dat jaar raakte ik ook mijn baan kwijt. Ik bleef in mijn eentje achter en was alles kwijt wat er ooit toe deed. Ik ervoer dat het leven een klap kan uitdelen, een daarna nog een en nog een. Ik deed wat veel mensen doen als ze met angst geconfronteerd worden: ik hield mezelf bezig. Ik gooide me in routineklusjes die mee een gevoel van zekerheid gaven: schoonmaken, met vriendinnen bellen, koken. Ik was bang voor de angst. Toen ik mezelf erop betrapte dat ik het vloerkleed al voor de tweede keer die dag aan het stofzuigen was, realiseerde ik me dat ik niet kon blijven weglopen voor de angst. Ik ging op de bank zitten en deed mijn ogen dicht. Mijn hart klopte in mijn keel, maar ik bleef zitten. Ik nodigde de angst uit en die openbaarde zich in alle hevigheid. Ik pakte een notitieblok en schreef op: ‘wat is het ergste wat er kan gebeuren?’ Er kwamen antwoorden, de paniek sloeg in golven door me heen, maar uiteindelijk ontdekte ik iets rustigs en stils dat me uitnodigde op te houden tegen het proces te verzetten, los te laten en me volledig over te geven. Eerst voelde ik een groot, zwart niets om me heen en na een tijdje vulde het zich met licht en liefde. Ik begreep dat dit de bron was waar al wat leeft uit voortkomt, die heel het leven omarmt, die mijn eigen ziel was. Door mijn diepste angsten onder ogen te zien- de angst dat ik niet voor mezelf kon zorgen, de angst dat ik alleen en berooid zou sterven- was ik terechtgekomen in mijn eigen ziel.”

5.5.3 Woorden voor ‘God’ en ‘de liefde van God’ bij Brandon Bays

In het interview zie ik ‘de liefde van God’ terug in haar woorden als:

Geïnspireerde creativiteit
Door liefde gedreven actie
Natuurlijk licht
Ruimhartigheid

‘God’ vat ze samen als *grace*.

Grace blijft onvertaald. Vertaald in het Nederlands is het volgens het woordenboek gunst, genade, gratie.

Grace omschrijft ze als:

God

Het oneindige veld van ongekende mogelijkheden

De goddelijke potentie

Een intelligentie

Een kwaliteit die bepaalt dat een appelboom eruitziet als een appelboom en jij eruit ziet als jij.

De bron waaruit het leven voortkomt

Die heel het leven omarmt

Het organiserende principe

Waarheid

Een onzichtbare maar voelbare aanwezigheid

Je eigen essentie

De ziel

Het deel van je dat je ogen doet stralen, je hart doet kloppen

Licht en Liefde

5.4.4 Conclusie

In haar column: 'Vrijheid van gehechtheid', citeert Bays met instemming een 'Indiase meester'. Ze gebruikt het woord God, de bron van overvloed aan zegeningen. Ze beseft dat alles een geschenk is dat we in bruikleen hebben. In het interview gebruikt ze het woord *grace* en geeft daar onbekommerd allerlei verdere benamingen aan, die voor het merendeel abstract zijn. (Het is de vraag of Aanwezigheid, je eigen essentie, het organiserend principe etc. *abstract* genoemd moeten worden. Een betere term lijkt echter niet voorhanden. Het gaat in ieder geval om niet persoonlijke woorden, in de zin van : niet verwijzend naar God als een persoon of menselijke gestalte zoals vader, koning, rechter etc.)

Het komt me voor dat *grace* met het woord *chesed* correspondeert. Noties als overvloed aan zegeningen, geïnspireerde creativiteit, door liefde gedreven actie, ruimhartigheid, bron waaruit het leven voortkomt, die heel het leven omarmt doen denken aan de noties van *chesed* zoals verwoord door Kees Waaijman. Het woord *grace* vind ik een prachtig Engels equivalent van *chesed*, door de noties van gratie, dankbaarheid, gunst, genade, overvloed. Dankbaarheid en overgave gaan, net als bij Wayne Dyer en Lisette Thoof, samen met de ervaring van God.

Hoofdstuk 6. Bevindingen

6.1 De woorden voor God en de liefde van God verzameld

Ik zet de woorden voor God en de liefde van God die in de vorige hoofdstukken zijn verzameld nog eens onder elkaar, in een iets gewijzigde volgorde:

God in de joods/christelijke traditie:

Mysterie

Geheim

Gij alles voorbij

De Aanwezige

De Onuitsprekelijke etc.

De liefde van God: *chesed*

Liefde in werking

Overlopende bron

Kracht van de schepping

Diepste zelf

Barmhartigheid

Tederheid

Gunnende liefde

Overvloedige goedheid die:

*spontaan opwelt

*overvloedig stroomt

*gericht is op de ander

*de ander in zijn wezen laat

*niet afhankelijk van de acceptatie van een ander.

*strooien is

*lente is

*niet resultaat gericht is

*en zich niet laat ontmoedigen

*'vertederend'.

* goddelijke zwakte

* waardoor wij geraakt worden door de ander

* ze ontketent een stroom van ontferming, van tranen etc.

* ze is onbegrensd, kan zich niet inhouden, is tomeloos

* ze overkomt je, je kunt slechts meegeven

* is concreet en fijnzinnig en creatief en vindingrijk, zit in het kleine gebaar.

Miek Pot

God:

Het transpersoonlijke

Het Zijn

Hoogste waarde

Diepste identiteit

Liefde

Vitaliteit

Het stroomt

Licht

De liefde van God

Liefde

Diepe aanwezigheid die me doorstroomt en me kracht geeft.

Lisette Thooff

God:

Dat wat er is

Bewustzijn

Liefde

Licht

Het Veld

Superbrein

Bron

Goddelijke vonk

Boeddha natuur

Christus in ons

Hoger Zelf

Innerlijke Kind

Het goddelijke

De Bron waaruit wij allen voortkomen

De Bron waaruit je je liefde haalt.

Onze Lieve Heer

De liefde van God

Bodem van je bestaan

Iets radicaals

Wayne Dyer

God:

Tao

Bron van alles/ onuitputtelijke bron

Zonder begin of einde

Dat waar alle dingen vandaan komen en waarnaar ze terugkeren, dat wat de wolken vormt, de vogels doet vliegen en je haar doet groeien

Alles

Bezielt de wereld

Goddelijke orde

De natuur

Het onbenoembare

Universum

Volmaakte energie

Een hoger principe (dan de verlangens van het ego dat leiding geeft en waaraan je je kunt overgeven)

Lieflijke energie die de schepping van alle andere wezens mogelijk maakt

Kracht

Of hoe je het ook maar wilt noemen

Geschenken en uitnodigingen die je iedere dag worden aangeboden

(De laatste omschrijving kun je lezen als een *passivum divinum*, een passieve werkwoordsvorm die een handeling aan God toeschrijft: het is God die ons iedere dag geschenken en uitnodigingen geeft)

Pure liefde

De stilte in jezelf
Innerlijke natuur

De liefde van God

Bron van alles
Onuitputtelijke bron
Geschenken en uitnodigingen die je iedere dag worden aangeboden
Dat waar alle dingen vandaan komen en waarnaar ze terugkeren, dat wat de wolken vormt, de vogels doet vliegen en je haar doet groeien
Lieflijke energie die de schepping van alle andere wezens mogelijk maakt
Pure liefde

Brandon Bays

God

Grace: gunst, genade, gratie
Het oneindige veld van ongekende mogelijkheden
De goddelijke potentie
Een intelligentie
Een kwaliteit die bepaalt dat een appelboom eruitziet als een appelboom en jij eruit ziet als jij
Het deel van je dat je ogen doet stralen, je hart doet kloppen
De bron waaruit het leven voortkomt
Die heel het leven omarmt
Het organiserende principe
Een onzichtbare maar voelbare aanwezigheid

Waarheid
Je eigen essentie
De ziel

De liefde van God

Geïnspireerde creativiteit
Door liefde gedreven actie
Natuurlijk licht
Ruimhartigheid

6.2 Evaluatie van de woorden voor God en de liefde van God

Wat me treft in de bewoordingen waarmee over God en de liefde van God wordt gesproken en die uit de interviews naar voren komen is in de eerste plaats de vrijheid, het poëtische en het fantasierijke ervan. Ik ervaar deze woorden als fris en eenvoudig, vaak origineel en aansprekend: *lieflijke energie die de schepping van alle andere wezens mogelijk maakt*, het woord *grace* (Brandon Bays), *Diepe aanwezigheid die me doorstroomt en me kracht geeft* (Miek Pot), *De Bron waaruit wij allen voortkomen* (Lisette Thooft), *dat waar alle dingen vandaan komen en waarnaar ze terugkeren, dat wat de wolken vormt, de vogels doet vliegen en je haar doet groeien*: (Wayne Dyer): veel van die woorden raken me en geven me een vreugdevol gevoel. Ze brengen mij in ieder geval dichterbij God en hopelijk ook anderen.

Wat me ten tweede opvalt is dat de woorden zo gewoon zijn, dat wil zeggen, dat het vaak huistuin en keukenwoorden zijn, woorden uit het dagelijks taalgebruik. Woorden waar moderne mensen zich iets bij voor kunnen stellen. Het zijn neutrale, gewone woorden, zonder ballast uit het verleden.

Deze opsomming overziend valt het in de derde plaats op, dat er voor het overgrote deel niet persoonlijke bewoordingen voor God worden genoemd. Niet persoonlijk in de zin van: niet als een persoonlijke gestalte met menselijke eigenschappen etc. verwoord. Onpersoonlijke woorden, zoals bijvoorbeeld: Licht, Bron, of abstracte woorden als organiserend principe, lieflijke energie, universum, kracht, aanwezigheid, eigen essentie zijn veruit in de meerderheid. Dat verhindert overigens niet dat men met deze abstracte dingen een relatie heeft. Ook een abstract, onpersoonlijk godsbeeld wordt ‘persoonlijk’ op het moment dat dit aangesproken wordt of als men zich er door aangesproken voelt.

Wat ten vierde opvalt is dat er vaak woorden gebuikt worden die verbonden zijn met de kosmos, de schepping, de natuur: het woord *Bron* (*van alles, onuitputtelijke bron, een kwaliteit die bepaalt dat een appelboom eruitziet als een appelboom en jij eruit ziet als jij, dat waar alle dingen vandaan komen en waarnaar ze terugkeren, dat wat de wolken vormt, de vogels doet vliegen en je haar doet groeien*). God als oorsprong en als doel van de wereld en de kosmos, de scheppende kracht, de lieflijke energie, die tegelijkertijd te vinden is in de ziel van de mens: *je eigen essentie, de stilte in jezelf, innerlijke natuur, goddelijke vonk, natuurlijk licht, Boeddha natuur, Christus in ons, Hoger Zelf, diepste zelf, voelbare aanwezigheid, diepe aanwezigheid die me doorstroomt en me kracht geeft*. Het zijn noties die we ook vinden in de (christelijke) mystiek.

Er zijn meer woorden die met woorden uit het christelijke taalveld overlappen: Bron, Leven, Licht, Waarheid, Liefde: dit zijn de archetypische woorden waarmee het goddelijke wordt aangeduid.

Ook opvallend is ten slotte dat woorden als volmaakte energie, licht, het Veld, Het oneindige veld van ongekende mogelijkheden, Goddelijke orde, Universum, bewustzijn aansluiten bij inzichten uit de natuurkunde en kwantumtheorieën. Daarmee wordt God verbonden met de raadselen van het universum en de moderne wetenschap. Die verbinding met inzichten uit de moderne wetenschap lijkt me een sterk punt in het spreken over God en de liefde van God. Het houdt God en de moderne mens bij elkaar, die weet heeft van de evolutie en ook wel iets weet van kwantumtheorieën. Voor mijzelf is het in ieder geval altijd belangrijk geweest om te kijken of ik de God van de Bijbel, de kosmos en de inzichten uit de natuurkunde voorzover ik die begrijp bij elkaar te houden. En ik vermoed dat dit voor vele moderne mensen geldt.

Het gedicht van Nijhoff waarmee ik dit werkstuk zal besluiten houdt dit ook zo weergaloos bij elkaar: Gods witte licht, dat zich breekt in de schepping, de ziel die zich breekt, gekruisigd wordt in liefde en in woorden, de daden waarvoor wij mens zijn.

6.3 Om niet geheel te hoeven zwijgen

Het is goed om te bedenken dat al ons spreken over God bij benadering, voorlopig en gebrekkig is. Niet voor niets mag in het Jodendom de naam JHWH niet uitgesproken worden. God is de Onuitsprekelijke. Ook het beeldverbod in het Jodendom benadrukt dat God beeldloos is, groter en anders dan de beelden waarmee wij over Hem spreken en die wij van Hem maken. Dit vergeten wij nogal eens, en in ons spreken van en over God kan veel mis gaan. Wij hebben de neiging God aan te passen aan onze denkkaders, in te lijven en aan te passen aan onze concepten, ervaringen, oude of nieuwe intellectuele of spirituele systemen, te verkleinen tot de maat van menselijk maaksel. “Mensen hebben de neiging alle werkelijkheid in beeld te krijgen en te beheersen. Het ideaal van de moderniteit is dat niets aan die greep zal ontsnappen. Daartegenover staat het woord God ‘als de belachelijkheid van die poging.’” (Maas 1990, blz. 142). Het woord God zou idealiter een onderbreking moeten zijn van ons bezitterig, zelfgenoegzaam en zelfbevestigende gepraat. Het woord zou een lege plek open moeten houden voor dat wat aan onze beheersing ontsnapt, voor dat wat onze ervaringen en concepten en

constructies over God en de werkelijkheid openbreekt, kortom, wat zich als Geheim aan zich openbaart, een mysterie dat wij niet in onze greep hebben of krijgen. Veel theologie uit verleden en heden heeft zich aan deze neiging schuldig gemaakt en Frans Maas benadrukt dat ook de nieuwe spiritualiteit die uitgaat van ervaring, de onweerstaanbare neiging vertoont een nieuw holistisch en sluitend systeem aan te bieden, waarin 'veel losse eindjes zijn weggewerkt.' (Maas 1990, blz. 142). Ook Lisette Thooft noemt deze neiging om de goddelijke werkelijkheid op systeem brengen in haar interview. Het is natuurlijk zaak om ook in de nieuwe spiritualiteit de geesten te onderscheiden, en de sporen te ontwaren van het geheim dat we God noemen.

“Welk vervangend woord of begrip we ook kiezen voor God, steeds zal daarin het perspectief van de ontwerper domineren.” (Waaijman 2000, blz. 428). Ook woorden als geheim, mysterie, Bron, Onuitsprekelijke hebben hun beperkingen omdat ze slechts aspecten van het goddelijke weergeven. God is de Onuitsprekelijke, toch spreken we erover. “Het woord geheim verduistert het evidente en openbare.” (Waaijman 2000, blz. 428) ‘Bron’ heeft niet de notie van doel en bestemming in zich. “De notie God is door zoveel uiteenlopende ervaringen heengegaan, dat zij de gewenste inclusiviteit heeft.” (Waaijman 2000, blz. 428)

We moeten het woord God en andere woorden om het Geheim te omschrijven blijven gebruiken, omdat we anders het gevaar lopen in onze cultuur alle noties van het Geheim te verliezen, zoals Paul van Geest opmerkte in Trouw.

Maar ook woorden die buiten de christelijke traditie voor de Onuitsprekelijke worden gezocht en gebruikt, zijn nodig en bruikbaar om over God te blijven spreken. Het luisteren naar andere taal waarmee de goddelijke werkelijkheid wordt aangeduid is onontbeerlijk om de vertaalslag tussen geloof, de post-moderne maatschappij en de nieuwe spiritualiteit te kunnen maken.

6.4 Het luistert nauw: aanbevelingen voor geestelijk begeleiders

1. Voor geestelijke begeleiders lijkt het van belang om bij de woorden van de begeleide aan te sluiten en zo te zoeken naar God en woorden die voor de begeleide daarbij passen. Het lijkt mij wijs dat de begeleider terughoudend is in het inbrengen van de eigen taal m.b.t. de goddelijke werkelijkheid en terughoudend en fijngevoelig is in het gebruik van het woord ‘God’.

Is voor de begeleide het woord ‘God’ beladen, dan zijn misschien meer abstracte begrippen en woorden zoals die in de nieuwe spiritualiteit worden gebruikt een opening tot verdieping kunnen voeren. Woorden als het goddelijke, het Zijn, Universum, Hoger principe etc.

Als de godsrelatie van een begeleide beladen is met negatieve associaties, emoties en herinneringen en gekleurd is door de relatie met bijv. de ouders, is de oplossing uiteraard niet gelegen in het vervangen van het woord ‘God’ door een ander woord. In de geestelijke begeleiding zal deze godsrelatie moeten worden uitgezuiverd. Anders zou het anders benoemen van God in meer abstracte taal misschien juist een vlucht zijn uit de problematische godsrelatie.

Door de godsrelatie uit te zuiveren kan misschien het zo belaste, geladen en vaak ambivalente woord ‘God’ opnieuw grote betekenis krijgen. Miek Pot geeft daar een mooi voorbeeld van. Ook een traditionele ‘persoonlijke’ benaming zoals ‘Onze Lieve Heer’ kan dan blijkbaar weer een grote affectieve lading krijgen in de godsrelatie, zoals bij Lisette Thooft het geval is.

2. Ook als mensen jouw christelijke taalveld lijken te delen is het belangrijk om te onderzoeken of het gemeenschappelijke woord God ook naar een gemeenschappelijke ervaring verwijst. En nog belangrijker: verwijst het woord God nog naar een ervaren werkelijkheid of is het leeg geworden?

3. Tegenwoordig is blijkbaar het spreken in persoonlijke woorden over God niet populair. God als koning, rechter, vader, moeder, beminde, zoon roept misschien teveel de letterlijk genomen God op, de God als persoon, de persoon die straft, wreekt, oordeelt, vergeeft etc. Het is de God

van wie zoveel mensen zich afgekeerd hebben en weerstand bij voelen. Dat ook deze persoonlijke woorden en aanduidingen in de Schrift gebrekkige woorden en beelden zijn om de Onnoembare te noemen is een notie die vaak verloren is gegaan.

4. Er zijn niet-persoonlijke, abstracte woorden in de christelijke geloofstaal die ook in de nieuwe spiritualiteit voor God en de liefde van God gebruikt worden. Bron (van leven, van alles), Liefde, Licht, Waarheid, Leven etc. zijn daarvan een voorbeeld. Ze zijn waarschijnlijk heel bruikbaar in geestelijke begeleiding.

5. Het gebruik van het woord God lijkt bij de jongere, niet-christelijke generaties geen probleem. Zij zijn onbeschreven bladen en zijn nieuwsgierig.

Ook voor de wat oudere generaties (ik schat tot 40 jaar) die niets weten van geloof en kerk is het een heel bruikbaar woord, want het is voor hen niet belast en roept geen weerstand op.

5. Neem de nieuwe spiritualiteit serieus. Nieuwe spirituelen vormen een aanzienlijk deel van de Nederlandse bevolking en zitten voor een deel waarschijnlijk ook in je eigen kerk.

6. Laat je inspireren door de taal uit de nieuwe spiritualiteit. Het zoeken naar de nieuwe taal voor God en de liefde van God heeft op mijzelf een heilzaam effect gehad: deze andere bewoordingen weken me los uit de vanzelfsprekendheden waarmee ik over God spreek, en de soms onbewuste vanzelfsprekendheden waarin ik over de Onuitsprekelijke en Ondenkbare denk. Kortom: ze zetten mijn eigen constructies en veronderstellingen aangaande het goddelijke heilzaam onder spanning. Jezelf verdiepen in andere spirituele taal trekt je uit je eigen religieuze zelfingenomenheid en zelfbetrokkenheid.

7. De natuur en verwondering daarover bieden vaak een aanknopingspunt om over het goddelijke te spreken. De natuur, de schepping, is de grote mystagoog.

8. Lees regelmatig poëzie

9. Ga regelmatig naar de film

10. Lees regelmatig tijdschriften als Happinez

Hoofdstuk 7 Christelijke geloofstaal en nieuwe spirituele taal in de praktijk: de kerkdienst als geestelijke begeleiding

7.1 Inleiding: de liturgie als omvormingsproces

De liturgie kan beschouwd worden als een mystagogisch proces bij uitstek. Je zou de liturgie ook kunnen omschrijven als collectieve geestelijke begeleiding. Idealiter wordt door de liturgie, het geheel van stilte, muziek, liederen, gebeden, een mens dichter bij zichzelf en dichter bij het geheim, bij God gebracht. Sterker nog, de liturgie kan beschouwd worden als een omvormingsproces, waarin de lagen van omvorming die de geestelijke weg kenmerken, (Waijman 2000 blz. 452) aangeraakt worden.

Omdat de liturgie voor een groot deel een talig ritueel is (vooral de protestante ritus) komt her erop aan taal te bezigen die mensen niet vervreemdt van het Geheim, maar die mensen dichter bij het Geheim brengt en omvormt in God.

7.2. De kerstnachtdienst

De kerstnachtdienst in de Oude Lutherse Kerk is een dienst die met name door randkerkelijken en onkerkelijken bezocht wordt. Ieder jaar komen er honderden mensen die doorgaans niet de reguliere kerkdiensten bezoeken. De kunst is dus, in de kerstnachtdienst deze mensen aan te spreken, die de geloofstaal niet kennen en die niet thuis zijn in de christelijke traditie en ze te vertellen over God en de liefde van God. In deze dienst worden mensen natuurlijk niet alleen door de gesproken of gezongen woorden aangesproken, maar ook door het kaarslicht, de muziek, de stilte en de oude kerstliederen – maar die kunnen we niet op papier overbrengen.

Hieronder volgen de gesproken onderdelen van de kerstnachtdienst in de Oude Lutherse Kerk gehouden in de kerstnacht van 2009.

Deze woorden zijn erop gericht om de kerkgangers steeds dichter bij het Geheim te brengen, bij God en zijn liefde. Daarbij is door mij geprobeerd om zoveel mogelijk voor iedereen verstaanbare taal te spreken.

Onder ieder onderdeel geef ik kort een toelichting wat ik met de woorden beoogde. Nu is het niet zo dat deze teksten *bewust* zo geschreven werden. Ze zijn het resultaat van de doorwerking van de inzichten en ervaringen opgedaan in opleiding geestelijke begeleiding en van de doorwerking van het bezig zijn met dit eindwerkstuk. Deze doorwerking is voor een groot deel ook een onbewust proces. Pas achteraf analyserend lezend is voor mij zichtbaar geworden wat ik in feite gedaan heb en probeerde te doen.

De teksten van de dienst zijn cursief weergegeven en zijn van mijn hand, uitgezonderd het gedicht van Muus Jacobse.

7.3 Teksten van de kerstnachtdienst gehouden in de Oude Lutherse Kerk 24 december 2009 en toelichting

Welkom

Lieve mensen, heel hartelijk welkom op deze kerstnacht in de Oude Lutherse Kerk. We zijn blij dat u hier bent om samen dit feest van licht en liefde te vieren. Hier zitten we dan bij elkaar, geregelde en ongeregelde kerkgangers, gelovigen en ongelovigen. Wat brengt ons hier samen in deze nacht?

De kerstdagen doen iets met ons: de dagen zijn het kortst, de nachten het langst; de vele donkere uren doen ons verlangen naar het licht, naar het moment dat de dagen weer gaan lengen. We steken kaarsen aan om het duister

te verdrijven, we luisteren naar kerstliedjes die ons heimwee bezorgen en ons ontroeren. We versieren onze kerstboom met slingers en kerstballen en laten ons als een kind betoveren door de lichtjes. Kerstmis betekent voor ons, zo blijkt uit onderzoek, vooral lekker eten, gezelligheid en familiebezoek. We zoeken elkaar op, halen familie- en vriendschapsbanden aan en bereiden voor elkaar heerlijke maaltijden: we maken er een feest van, we vieren het goede van het leven: verbondenheid, saamborigheid, vriendschap.

En sommigen gaan naar de kerk, u en ik: omdat we hopen dat er nog iets meer is dan gezelligheid en lekker eten, hoe belangrijk ook. Misschien zitten we hier omdat we hopen iets over ons leven te horen, over ons bestaan, waar we vandaan komen en wat onze bestemming is. In ons leeft een verlangen wat zich bijna niet benoemen laat maar wat te maken heeft met vrede, vrede voor ons eigen ziel, voor de wereld, naar licht van een andere orde dat schijnt over ons alledaagse leven, met z'n zorgen en beslommeringen. In ons roert zich een verlangen naar overgave, naar een open hart, naar een oeroud verhaal dat over ons gaat. Het verhaal van de geboorte van God op aarde in de gestalte van een kind.

*In het welkom haak ik aan bij het veronderstelde haast verlangen naar het 'meer' dan alledaagse, het verlangen naar licht en vrede en zin.

Gebed

*Onuitsprekelijke God
Mysterie waarin wij leven
waaruit alle leven ontspringt
Bron van alle liefde
Licht boven alle licht
Onuitsprekelijk Geheim
dat alles bezielt,
die in ons bent en in alles wat is
door ons vermoed en soms gevoeld:*

*Uit alle straten van de stad zijn wij bij elkaar gekomen.
U hebt ons bij elkaar gebracht,
verlangend naar verbondenheid en licht
woorden over vrede en liefde.
U kent ons,
alle barten liggen voor u open,
al onze verlangens zijn u bekend.*

*U die bent gezien
in Jezus Christus een mens,
die leefde vanuit onvoorwaardelijke liefde
en die een spoor van licht trok door het duister van de tijden
kom in ons midden
en wordt geboren onder ons
wordt geboren in ons hart.
Amen.*

*In dit gebed probeer ik duidelijk te maken waar we aan kunnen denken als het woord God genoemd wordt in deze dienst. Woorden als mysterie, Bron van liefde, Licht, Geheim geven andere woorden aan God, afkomstig uit de traditie, maar ook gebruikt in de nieuwe spiritualiteit. Tegelijkertijd wordt al even aangegeven dat deze God ook in ons hart te vinden is en wordt het verlangen opnieuw benoemd.

Gedicht

Feest van kerst

*Geboorte. Het moet beginnen
met geboren worden, beginnen
met de boodschap van een engel
Beginnen bij het begin*

*En wij komen vandaag niet verder
dan geboren worden, niet verder
dan dat het weer zal beginnen
omdat het bij God begon*

Muus Jacobse

*Met het gedicht wordt in poëtische taal geheimen van het kerstevangelie opgeroepen. Poëzie heeft zoals in dit werkstuk aangegeven wordt, een heel eigen taal en een eigen (mystagogische) werking.

(Schriftlezing: Jesaja 11: 1-9, Lukas 2: 1-20)

Preek kerstnacht 2009

Onderstreept in de preek zijn de woorden voor 'God' en 'de liefde van God'.

1. Het is een tijd als alle tijden: er is oorlog, er is geweld, er is onderdrukking in het land. Keizer Augustus is aan de macht en bepaalt de loop van de geschiedenis, koningen regeren, machthebbers maken de dienst uit. Het volk leeft in zijn door het Romeinse rijk bezette land. Dit is de realiteit van die dagen.

Het is in de kantlijn van deze geschiedenis van koninkrijken, machthebbers en de heersende status quo dat een andere geschiedenis geschreven wordt. In een landje van niks, in een stadje van niks, bij mensen zonder macht en invloed, die niets voorstellen op het wereldtoneel schrijft God zijn geschiedenis, een geschiedenis van een andere orde. Hij schrijft de geschiedenis van zijn koninkrijk der hemelen op aarde.

Het lijkt een nacht als alle andere. Maar dan geschiedt het dat in het duister van de tijden, in het donker van de nacht, een jonge vrouw, Maria gebeten, ergens onder een afdakje in het stadje Bethlehem haar eerste kind ter wereld brengt. Het is een jongetje.

Vlak in de buurt dommelen herders in het open veld, ze hoeden daar in de duisternis de schapen. Dan geschiedt het dat de hemel open gaat. Een engel daalt af uit de hemel en de armzalige herders worden omstraald door onaards licht, zij horen een boodschap: de Messias is geboren, de redder, een pasgeboren kind in doeken gewikkeld, liggend in de kribbe, een voederbak. En wijder nog opent zich de hemel, een heel leger aan engelen daalt af naar beneden, hemels licht overal, en de engelen zingen een lied: 'Eer aan God in de hoogste hemel en vrede op aarde voor alle mensen die bij liefheeft.'

Het is een wonderlijke nacht, een nacht als nooit tevoren, een wonderlijke prachtige nacht van vrede. Een open hemel, engelen hier beneden op aarde. De hemel op aarde, zeg maar. Voor één nacht zijn hemel en aarde verenigd, zijn aarde en hemel één. De hemel, altijd zo ver weg en gesloten, waar verre sterren stralen in een geheimzinnig licht, altijd zo onbereikbaar voor ons mensen, haar poorten zijn open, een zee van hemellicht straalt af op de aarde.

Tallose kunstenaars hebben dit wonderlijke gebeuren afgebeeld, Maria en Jozef in de stal, het kind in de kribbe als lichtend middelpunt, de herders met hun schapen eromheen, de os en de ezel, engelen rondom. Zo zien de kerststallen eruit. Je ziet het voor je, een tafereel van grote eenheid en verbondenheid: boven met beneden verenigd, de stralende Maria en Jozef, de ruige bonkige herders op de knieën, allen verbonden met het Christuskind, mensen verbonden met elkaar, met de dieren, buiten verbonden met binnen. De tijd staat stil, alles valt samen, alles is goed. En alles ademt vreugde, vrede, liefde.

2. Het is dit verhaal dat al tweeduizend jaar verteld wordt. Het is dit verhaal dat vannacht in ontelbare plaatsen wordt verhaald, in alle landen van de wereld, in alle talen van de wereld. Miljoenen keren zal het klinken en even zovele malen zullen mensen geraakt worden door deze beelden van vrede en eenheid.

3. Want ach, kom er es om, om vrede en eenheid, ze zijn bij ons zo ver te zoeken.

Wij leven (en ik vertel u niets nieuws) in een wereld waar pijnlijke tegenstellingen heersen: tussen rijk en arm, zwart en wit, allochtoon en autochtoon, westerse landen en ontwikkelingslanden. We leven in een geïndividualiseerde samenleving waar mensen als los zand aan elkaar hangen, waar bijna alle verband zoek is en waarin ieder leeft zoals het hem of haar goeddunkt. We kennen onze burens soms nauwelijks, al was het maar omdat we elkaars taal niet verstaan. Er heerst achterdocht en wantrouwen ten aanzien van elkaars godsdienst, elkaars cultuur die we als bedreigend ervaren. Tussen islamieten, joden, christenen heerst vaak onbegrip en vijandigheid.

We zijn niet alleen vervreemd van elkaar, maar ook van de natuur, want wat is natuur nog in dit land, een stukje bos ter grootte van een krant en we doen er alles aan om onze aarde waar we op leven en het ecosysteem waar we volkomen afhankelijk van zijn te vernietigen. Hoe groot onze verdeeldheid is, hoezeer ieder uit is op eigenbelang bleek vorige week bij de klimaattop in Kopenhagen. De verwachtingen waren hooggespannen, de noodzaak tot wezenlijke stappen werd wereldwijd gevoeld en benadrukt, regeringen werden onder druk gezet, talloze acties en demonstraties werden gehouden, maar het heeft treurig weinig opgeleverd. We lijken gevangen te zitten in eigenbelang en onmacht en zijn niet in staat om over onze schaduw heen te springen om de toekomst van deze planeet veilig te stellen.

Niets eenheid dus, maar tegenstellingen en verdeeldheid. En dan hebben we het nog niet eens gehad over onszelf met al onze innerlijke verscheurdheid en onrust, onze teleurstellingen, onze eigen onmacht en pijn, onze onvrede die ons bij tijd en wijle kwelt, de gevoelens van leegheid en zinloosheid die soms de kop opsteken.

4. Maar, lieve mensen vrees niet:

In de realiteit van alledag, waar de dingen gaan zoals ze gaan, waar macht en onmacht regeren, de macht der gewoonte, van eigenbelang en eigen volk eerst, waar brutalen de halve wereld hebben en het recht van de sterkste beerst, daar is een andere geschiedenis, een verborgen geschiedenis gaande.

Die verborgen geschiedenis is de geschiedenis die God schrijft in ons hart. Want daar woont hij. In ons hart. Daar slaapt het Christuskind, wachtend tot Hij in ons geboren kan worden.

Vrede en eenheid, ze zijn te vinden. Er is een plek in onze ziel waar vrede en eenheid wonen, waar hemel en aarde, God en mens bij elkaar komen. Daar is geen afgescheidenheid, geen verdeeldheid, daar is eenheid. Daar zijn we heel, daar is vrede. In wat wij de werkelijkheid, de realiteit noemen, de dagelijkse realiteit met al z'n ruis en herrie, ligt de werkelijke werkelijkheid, noem het God, het Absolute, de Ene, de Bron, het universele bewustzijn. Die goddelijke werkelijkheid is het uiteindelijke doel van alle religies, dat is de oerervaring die in alle religies te vinden is door alle eeuwen heen. De Ene wordt ervaren als licht, als liefde, als grenzeloze goedheid, compassie, maar eigenlijk schieten woorden tekort. Het is de overweldigende mystieke ervaring van verbondenheid met alles en met alle levende wezens, van je opgenomen weten in een eeuwig geheel.

5. Dit is de blijde boodschap die het Christuskind komt brengen: dat wij allen kinderen van één vader zijn, elkaars broeders en zusters, dat wij in werkelijkheid niet afgescheiden van God zijn en van elkaar, maar dat wij in Gods werkelijkheid één zijn. Het koninkrijk der hemelen is in ons. En gedragen door dat besef schreef Jezus Gods geschiedenis van liefde in de harten van mensen. Hij genas ze, hield van ze, maakte ze heel, in de ogen van ieder mens die hij tegenkwam herkende hij een broeder, een zuster, herkende hij God zelf. Hij was de belichaming van de liefde van God zelf.

6. Zo'n onbegrijpelijke ervaring van God, van absolute eenheid, die wordt slechts weinigen gegeven. Maar wie van ons kent niet een moment dat we onszelf vergeten en opgaan in iets dat groter is dan wij, wandelend door de bergen, kijkend naar de sterren, kijkend in de ogen van een geliefde, een kind. Soms gaat onverwacht ons hart open, worden we overrompeld door liefde, gaat mededogen stromen bij het zien van een medemens in nood en pijn.

7. De krachten van God, de krachten van de liefde liggen in ons allen verborgen. Boeddhisten zeggen: iedereen bezit de Boeddhanatuur. We kunnen er alleen meestal slecht bij, omdat onze angst of onze zorgen overheersen, omdat we te druk zijn met van alles en nog wat, omdat we stilte zo slecht verdragen, omdat we zo met onszelf bezig zijn, omdat we geleefd worden door het tempo en de eisen van onze jakkerende samenleving, waar zoveel gepraat wordt, maar zo weinig gezegd, zo weinig geluisterd.

Er zijn mensen die menen dat de mensheid voor een beslissende sprong in haar bewustzijn staat. Iemand als econoom Herman Wijffels is een van de mensen die inzetten op een transformatie van ons bewustzijn. Of we gaan door met onze huidige, kortzichtige egocentrische economie die de oorzaak is van de huidige crisis en die voor het leven op deze planeet rampzalig zal blijken, of we ontwikkelen de krachten van het hart, ons vermogen tot empathie en compassie. In dat geval gaan wij zelf de geschiedenis van God schrijven, levend vanuit het oerbeseef van de ene werkelijkheid van God, de diepste werkelijkheid, die van ongescheidenheid, verbondenheid en eenheid.

Als iets onze wereld gaat redden dan zullen het de goddelijke krachten van de liefde zijn die liggen te wachten in ons hart: welwillendheid, vriendelijkheid, compassie, dienstbaarheid, onvoorwaardelijke liefde, gepaard aan daadkracht, inzet, dienstbaarheid en moed.

Het is de geschiedenis die God schrijft in ons hart, die sterker en wezenlijker is dan machten, koninkrijken, regeringen, want die gaan voorbij, Gods geschiedenis is eeuwig.

8. Dus lieve mensen, vrees niet als u van binnen zacht wordt van het kaarslicht en de muziek, niet bang zijn als er iets begint te bewegen in uw ziel, als tranen in uw ogen prikken, als u uw hart voelt opengaan, als het verlangen naar vrede, naar vriendschap, naar verbondenheid en eenheid je overrompelt. Laat het gebeuren, laat het stromen, het is geen vals sentiment. Buig je over de kribbe, geef je over, het is God die in ons zijn geschiedenis schrijft, het is het Christuskind dat geboren wordt.

Dus laat de kaarsen branden, de muziek klinken. Geniet van elkaar, van de saamhorigheid en verbondenheid, geniet van de overloed van heerlijk eten, van de wijn, vier feest. En vier boven alles de geboorte van Christus, zijn geboorte in je hart.

Amen.

Ad 1: Het verhaal van de geboorte van Christus wordt neergezet met de nadruk op eenheid en verbondenheid, in een zo poëtisch mogelijke taal.

Ad 2: Het verhaal wordt verbonden met het verleden en heden, met de ontelbaren die in deze uren naar het verhaal van de geboorte van Christus luisteren. De vrede en eenheid die opgeroepen wordt met de beelden raken ons in ons verlangen en gemis.

Ad 3: Het verhaal van toen wordt verbonden met onze werkelijkheid. Het gebrek aan eenheid, verdeeldheid en verscheurdheid van onszelf en onze wereld wordt benoemd.

Ad 4: Onze realiteit wordt beschreven als de realiteit waarin God zijn geschiedenis van een andere orde schrijft, een verborgen geschiedenis. Verborgen refereert aan de notie van het Geheim, het Mysterie. God wordt met andere woorden benoemd: *de werkelijke werkelijkheid, het Absolute, de Ene, de Bron, het universele bewustzijn, licht, als liefde, als grenzeloze goedheid, compassie.* Tegelijkertijd wordt aangegeven dat woorden tekort schieten voor de goddelijke werkelijkheid en dat God met veel diverse woorden kan worden aangeduid.

Ad 5: traditionele woorden als: 'kinderen van een vader', 'het koninkrijk der hemelen' worden nader en in andere woorden uitgelegd als een eenheidservaring van niet afgescheiden van God zijn. Jezus wordt beschreven als incarnatie, belichaming van Gods *chesed*.

Ad 6: God, het goddelijke raakt ons onverwacht in de natuur. Hier wordt gerefereerd aan ervaringen die de meeste mensen hebben, maar waar men niet per sé het woord 'God' aan verbindt. God wordt verbonden aan herkenbare ervaringen. De woorden *overrompeld door liefde, mededogen gaat stromen*, gaan terug op de ervaring van Liefde en Eenheid zoals beschreven op blz. 18 en de noties van *chesed*.

Ad 7: De krachten van onbaatzuchtige liefde zijn goddelijk en zijn in ieders hart te vinden, ook al worden ze anders genoemd, zoals boeddhanatuur. God woont in onszelf, de krachten van het hart, ons vermogen tot empathie en compassie. *Welwillendheid, vriendelijkheid, compassie, dienstbaarheid, onvoorwaardelijke liefde, gepaard aan daadkracht, inzet, dienstbaarheid en moed* omschrijven *chesed* in het leven van alledag. Gods krachten worden verbonden met onze leefwereld en werkelijkheid.

Ad 8: Het onbestemde verlangen wordt geduid als de bewegingen van God in onze ziel, de geboorte van Christus in ons hart. God en Christus staan op één lijn, vallen samen. Overgave daaraan is de uitnodiging. 'de woorden laat het gebeuren, laat het stromen' refereren aan *chesed* en aan woorden die mensen gebruiken in verband met God, zoals uit het interview met Miek Pot blijkt.

Wij ontsteken het licht

(de volgende tekst wordt uitgesproken onder muziek)

1^e kaars: *Goede God, dat Gij geprezen wordt, in de vier windstreken, in alle talen van de wereld, in deze nacht van verwondering en liefde. Dat Gij geprezen wordt, in de hemel, door de engelen in de wereld van het Licht. Dat het hele universum weerklinkt van muziek omdat Gij geboren bent in Christus en net zo in ons geboren wilt worden.*

2^e kaars: *Ene en Onuitsprekelijke God, dat Gij geprezen wordt door moeder aarde, door alles wat leeft en adembaaft, groeit en bloeit.*

Dat Gij geprezen wordt tot in de diepten van de zee, geprezen tot in de hoogste hemelen door maan en sterren.

3^e kaars: *Eeuwige God, dat Gij geprezen wordt om het leven dat Gij ons hebt gegeven, dit verrukkelijke, verschrikkelijke, dit weergalozige en onbegrijpelijke leven, geprezen zijt Gij om de adem waarmee Gij ons iedere minuut het leven schenkt: wij danken u.*

4 kaars: *Tedere en Liefdevolle God, dat Gij geprezen wordt om elke glimlach, iedere behoedzame aanraking, het licht dat oplicht in de ogen van mensen, dat ons groet in het gezicht van het pasgeboren Christuskind. Gezegend zijt Gij om Uw liefde, alle goeds dat Gij ons geeft.*

Gloria in excelsis Deo!

*Gods glorie wordt benoemd in poëtische taal. Hemel en aarde worden opnieuw verbonden, de schepping bezingt de eer van God, de gulle gever van alle goede dingen, schepper van alles wat leeft. Opnieuw wordt aangeknoopt bij de schepping die voor velen een bron van verwondering en van godservaring is. God wordt op ons bestaan en dat van de aarde en het universum betrokken, vgl. paragraaf 6.2 punt 4.

Voorbeden

*Heer,
wij bidden u om vrede,
voor vrede in onze eigen ziel.
U kent ons en weet hoe bang we kunnen zijn,
hoe groot ons verdriet is.
U kent onze eenzaamheden,
onze wanhoop
onze vertwijfeling,
de zorgen die ons verstikken.*

*U kent ons,
u weet van onze schaduwzijden
onze haat en afkeer,
afgunst en boosheid,
ontsteek uw licht in ons,
laat uw liefde in ons wonen.*

*Ach Heer, wordt geboren in ons hart.
Verruim het, als we verkrampd zijn,
genees het als we gewond zijn.
Verzoen ons met onszelf, met ons eigen leven,
met ons tekort en onze onmacht.
Schenk ons uw vrede,
hoe zal op aarde vrede heersen
Als ze niet heerst in ons hart?*

(gezongen kyrie)

*Wij bidden om licht voor deze wereld,
voor de stad waarin wij wonen,
om hoop op de plekken waar hoop verloren gegaan is,
om openheid overal waar mensen zich terugtrekken op zichzelf,
en niet meer geloven dat er vrede mogelijk is en het zal winnen van geweld.
Om menselijkheid bidden we, overal waar mensen uit elkaars aandacht vallen.
Wij bidden om licht, overal waar duister en dood het leven hebben aangevreten,
waar dood en verderf heersen,
waar mensen omkomen door honger, sterven aan aids,*

gedood worden in oorlogen en geweld.

Wij bidden om licht waar haat en argwaan door de straten gaan en vijandschap de huizen binnendringt.

Wij bidden u voor onze aarde die wij zo dodelijk bewonen, dat wij ons bekeren en redden wat er te redden valt.

(gezongen kyrie)

Voor de mensen die cynische en onverschillig zijn geworden,

voor de mensen die deze dagen eenzamer zijn dan ooit,

voor mensen in de rouw,

mensen die gescheiden zijn,

voor wie deze kerst de eerste is zonder hun geliefde, hun man of vrouw, vader of moeder, kind, wees bij hen.

Voor hen die verdriet en zorgen hebben,

voor wie ziek zijn, in angst verkeren,

voor wie pijn lijden.

De vertwijfelden, de wanhopigen, wees Gij hun licht,

zendt uw engelen en geef hen vrede.

(gezongen kyrie)

Alles wat leeft in ons hart, waar wij geen woorden voor vinden leggen wij in stilte aan u voor.

onze Vader...

Zegen

De Eenwige zegene u en Hij behoede u

De Eenwige doe Zijn aangezicht over u lichten

en zij u genadig,

De Eenwige verheffe zijn aangezicht over u

en geve u vrede.

Amen

7.4 Samenvatting

In de nieuwe spiritualiteit leeft de opvatting dat het goddelijke in onszelf te vinden is. “God is namelijk, geloven wij tegenwoordig, niet iets of iemand buiten ons, maar iets binnen in ons diepste zelf.” (Happinez 2010 nr. 3, blz. 50) Het komt me voor dat dit inzicht gedeeld wordt in de westerse mystiek. (vgl. paragraaf 3.3. vv) In de preek en de overige teksten van de kerstnachtdienst wil ik overbrengen dat het christelijk geloof mede over deze ervaring van ‘God in onze ziel’ gaat, zodat duidelijk wordt dat de christelijke taal gaat over ervaringen van (moderne) mensen, in de hoop dat ze nieuwsgierig worden naar het christelijk geloof.

In de teksten wordt geprobeerd vrij met woorden te spelen en zoveel mogelijk poëtisch te spreken zodat iets duidelijk wordt van het karakter van geloofstaal. Geloofstaal, de taal van de Schrift, is mijns inziens beeldende en symbolische taal die ons wil invoeren in de vaak onzegbare geheimen van God. Deze taal wil mensen van hun hoofd naar hun hart brengen, naar de laag van de ervaring.

Met het gebruik van traditionele taal en nieuwe spirituele taal, naast en door elkaar, soms in één zin, probeer ik beide ‘talen’ met elkaar te verbinden. De ene taal, het ene woord is de uitleg van het andere. Of anders gezegd: door de beide talen naast elkaar te zetten probeer ik zowel de oude als nieuwe taal op spanning te brengen, ze aan elkaar op te laden en van (nieuwe) betekenis te voorzien.

Tot slot

Ik realiseer me dat het onderzoek slechts heel beperkt is van omvang, en dat ik bepaalde thema's niet uitputtend maar schetsmatig behandel. Maar het is misschien een eerste aanzet tot verdere bestudering.

Bij het materiaal van de interviews zijn nog talloze andere vragen te stellen en opmerkingen te maken, maar ik heb me gericht op de taal voor 'God' en de 'liefde van God'.

Ik heb, en dat vind ik belangrijk, veel plezier beleefd aan het werken aan dit eindwerkstuk.

Het was erg leuk om met Lisette Thooft en Miek Pot in gesprek te kunnen gaan, de mooie artikelen uit Happinez te onderzoeken op andere taal voor God en de liefde van God, nog eens te formuleren wat geestelijke begeleiding voor mij is, en om voor mezelf nog eens opnieuw en grondig na te denken over wat we God noemen en de liefde van God.

Vermoedens werden bevestigd: de geloofstaal, het woord God is niet altijd bruikbaar. Nieuwe spiritualiteit houdt volgens recent onderzoek geen halt bij de kerkdeuren. Het zoeken naar nieuwe taal is uiterst belangrijk om de vertaalslag van het christelijk geloof naar de maatschappij te kunnen maken. En de taal van de nieuwe spiritualiteit helpt daarbij. In de vieringen in de Oude Lutherse Kerk, zoals de kerstnachtdienst, heb ik geprobeerd mijn bevindingen te integreren en om naar nieuwe taal te zoeken die de Onnoembare ter sprake brengt.

Ik eindig, zoals eerder aangekondigd, met dit gedicht:

Het licht

*Het licht, Gods witte licht, breekt zich in kleuren:
Kleuren zijn daden van het licht dat breekt.
Het leven breekt zich in het bont gebeuren,
En mijn ziel breekt zich als ze woorden spreekt.*

*Slechts die zich sterven laat, kan 't leven beuren:
O zie mijn bloed dat langs de spijkers leekt!
Mijn raam is open, open zijn mijn deuren –
Hier is mijn hart, hier is mijn lichaam: breekt!*

*De grond is zacht van lente. Door de bomen
Weeft zich een waas van groen, en mensen komen
Wandelen langs de vijvers in het gras –*

*Naakt aan een paal geslagen door de koorden,
Ziel, die zichzelf brak in liefde en woorden:
Dit zijn de daden waar ik mens voor was.*

Martinus Nijhoff, uit: *De wandelaar* (1916)

Geraadpleegde literatuur

- Aarnink, L. e.a., Ter sprake. *Verkenningen in de mystiek*, nr. 29, Delft 1985.
- Aland, K., *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart 1975.
- Andriessen, H., *Oorspronkelijk bestaan. Geestelijke begeleiding in onze tijd*, Baarn 1996.
- Baers, J. c.s., *Encyclopedie van de mystiek. Fundamenten, tradities, perspectieven*, Kampen 2003.
- Bernts, T. c.s., *God in Nederland 1926-2006*, Kampen 2007.
- Bruggenkate, K. ten, *Engels Woordenboek*, Groningen 1978.
- Dam, G. van, *Dichter bij het Onuitsprekelijke. Over geestelijke begeleiding voor en door pastores*, Baarn, 2003.
- Gispen, W.H. c.s., *Concordantie op de bijbel*, Kampen 1988.
- De Nieuwe Bijbelvertaling*, Heerenveen 2004.
- Donk, W.H.B.J. van de c.s., *Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie*. Amsterdam 2006.
- Happinez, jaargang 4 nr. 3, 2006.
- Happinez, jaargang 7 nr. 7, 2009.
- Happinez, jaargang 8 nr. 1, 2010.
- Happinez, jaargang 8 nr. 3, 2010.
- Jäger, W., *Wie de bron kent. Zendbrieven*, Rotterdam 2003.
- Jäger, W., *Elke golf is de zee. Mystieke spiritualiteit*. Rotterdam 2004.
- Jäger, W., *Wijsheid uit oost en west. Visie op een integrale spiritualiteit*. Rotterdam 2008.
- Kittel, R., *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Stuttgart 1976.
- Stoppelenburg, E. c.s., *Mindfulness. Spirituele traditie of therapeutische techniek?* KSGV Deel 2-74, Tilburg 2009.
- Speling, *Geestelijke leiding*, jaargang 59 nr.2, Tilburg 1995.
- Speling, *Barmhartigheid*, jaargang 51 nr. 1, Tilburg 1999.
- Speling, *Vertel ons van de Liefde*, jaargang 59 nr. 2, Tilburg 2007.
- Speling, *Spiritualiteit, waar staan we*, jaargang 61 nr. 1, Tilburg 2009.
- Maas, F., *Spiritualiteit als inzicht*, Zoetermeer 1999.
- Meester, M., *Nieuwe Spiritualiteit*, Kampen 2008.
- Toer, *Impulsen voor inspirerend kerkzijn. God anders? Anders spreken over God*, nr.2, Zoetermeer 2007.
- Van der Linden, J., *Partners in menswording. Een introductie in Geestelijke Begeleiding voor pastores en predikanten*. Reader, 2005.
- Waaijman, K., *Spiritualiteit. Vormen, grondslagen, methoden*, Kampen/Gent 2000.